

91. YILDÖNÜMÜNDE LOZAN

Toplantı Notları

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

"Bandrol Uygulaması'na İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir."

Genel Yayın Sıra No: 249

2014/15

ISBN No: 978-605-9050-24-1

Yayıncı Sertifika No: 12457

Toplantı Notları

Yayına Hazırlayan
İstanbul Barosu Yayın Kurulu

İstanbul Barosu Yayınları

Serdarı Ekrem Cd. No.7 Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 251 63 25 / Faks: (0212) 293 89 60
dergi@istanbulbarosu.org.tr

Tasarım / Uygulama / Baskı

Tor Ofset San. Tic. Ltd. Şti.
Hadımköy Yolu Akçaburgaz Mahallesi
4. Bölge 9 Cadde 116. Sokak
No: 2 Esenyurt/İstanbul
Tel : 0 212 886 34 74 (Pbx)
Fax: 0 212 886 34 80
E-Posta: tor@torofset.com.tr
Matbaa Sertifika No: 13137

Birinci Basım: Aralık 2014

Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile bin adet basılmıştır.

TÜRKİYE'NİN BAĞIMSIZLIK BELGESİ LOZAN ANTLAŞMASI 91. YILDÖNÜMÜ

**24 Temmuz 2014,
İstanbul Barosu
Kültür Merkezi**

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

Serdarı Ekrem Cd. No.7 Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 251 63 25 (pbx) Faks: (0212) 293 89 60
dergi@istanbulbarosu.org.tr

İÇİNDEKİLER

Açılış	7
Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL	8
Av. Hüseyin ÖZBEK	13
Doç. Dr. Sevtap DEMİRCİ	17
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN	40
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU	58
Prof. Dr. Tülay Alim BARAN	72
Soru - Yanıt	93
Kapanış	102

**TÜRKİYE’İN
BAĞIMSIZLIK BELGESİ
LOZAN ANTLAŞMASI
91. YILDÖNÜMÜ**

24 Temmuz 2014,
İstanbul Barosu
Kültür Merkezi

Av. HÜSEYİN ÖZBEK (*İstanbul Barosu Genel Sekreteri*) - İstanbul Barosunun Sayın Başkanı, değerli konuklar, saygıdeğer katılımcılar, hocalarımız; hepinizi İstanbul Barosu adına saygıyla selamlıyorum. Biraz sonra konunun ayrıntılarına gireceğiz. Her yıl Lozan Antlaşması'nın yıldönümünde Lozan'la ilgili akademik toplantı, bilimsel bir toplantı yapmak bizim baro geleneğimizdir.

Şimdi İstanbul Barosu Başkanı Sayın Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal açış konuşmasını yapacak, buyurun Sayın Başkanım.

Av. Doç. Dr. ÜMİT KOCASAKAL (*İstanbul Barosu Başkanı*) - Hepinize şahsım ve Barom adına sevgiler ve saygılar sunuyorum.

Çok önemli bir günü yaşıyoruz. Değerli hocalarımız zaten bunu aktaracaklar, ama insan şuna tabii üzülüyor: Böylesine önemli bir günde lütfen bugün basına bakın, etrafa bakın, yaprak kımıldamıyor. Lozan unutuldu, Milli Mücadele unutuldu, Çanakkale unutuldu, bu ülkenin nasıl kurulduğu unutuldu, ama unutmayanlar var elbette. Dolayısıyla aslında Sayın Genel Sekreterimizin söylediği gibi İstanbul Barosu bu anlamda yıkılmaz ve yıkılamayacak bir kaledir. Cumhuriyetin sonuna kadar kollayıcısı ve savunucusudur, hiçbir şey bizi bu yoldan alıkoymamaz. Birileri bunları hamaset olarak görebilir, biz öyle görmüyoruz. Eğer öyle görmek isteyen varsa veya öyle gören varsa bir zahmet Gelibolu'daki Akbaş Şehitliğine gider, o büyük anıta değil, Akbaş Şehitliğine gider, en yaşlısı 13-14 yaşında olan o çocuklardan utanır hiç olmazsa.

Sahte Tarih Üretimi

Şimdi Türkiye tabii hangi koşullarda bu sene Lozan'ı kutluyor? Biz kutluyoruz, anıyoruz ve kutluyoruz. Milli mücadele koşulları yeniden doğmuş durumda, burası çok kesin, Türkiye çok büyük bir operasyonla karşı karşıya, hepimiz biliyorsunuz. Bu ülkenin genleriyle, genetiğiyle oynandı, kimyası bozuldu, bütün değerleri altüst edildi. Maalesef **derin tarih** adı altında bakın altını çizerek söylüyorum, alçakça ve sahte bir tarih imal ediliyor laboratuvarlarda, tabii bu

kimyanın bozulması, bu gen mühendisliğinde en önemli husus bizlerin ülke olarak, toplum olarak yakın tarihimizi bilmememiz, çok önemli, yakın tarihimizi bilmiyoruz biz. O yüzden birtakım yalanlar çok daha kolay söylenebiliyor ve gene şunu anlıyoruz ki bize hiçbir şekilde Atatürk'ü, Milli Mücadeleyi o yılların mucizesini, Cumhuriyet mucizesini kimse anlatmamış. Bize bir vakanüvislik anlatmışlar. 19 Mayıs'ta çıkıldı, diğer kongreler, vesaire, ama bu işin özü, o mucize anlatılmamış. Türkiye'nin 1930'larda ve 40'larda sahip olduğu o inanılmaz ruh ve enerji bize ve genç kuşaklara anlatılmamış. Şimdi ülkeyi duble yollarla ördüklerini iddia edip, Cumhuriyet'in altın yıllarına bu lekeleri atanlar aslında ülkeyi bir baştan bir başa kin ve nefret ağlarıyla örüyorlar. İnsanlar arasında uçurumlar yarattılar. Etnik ve mezhepsel virüsler attılar toplumun içine ve toplumu bir ağ gibi sardı. Kardeşi kardeşe düşman ettiler. İnsanları etnik olarak, insanları mezhep olarak, insanları başı açık, başı kapalı olarak böldüler. Tabii bütün bu yaşadığımız sıkıntıların temelinde ben onu yıllardır söylüyorum, aslında önemli bir husus var. O da şu: Aslında belki de biz bir rüya gördük. Bir Cumhuriyet devrimi olduğunu hep düşündük. Maalesef gerçek şudur ki Atatürk'ün ölümüyle birlikte cumhuriyet devrimi yarım kaldı, tamamlanamadı. O dönemlerin stratejik hatası isteyenle sabaha kadar tartışırım, çok partili siyasi hayata çok erken geçilmesidir. Bir kuşak atlamalıydı ve o cumhuriyet kuşağı yetişmeliydi. Nitekim biliyorsunuz, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulduğundaki ilk be-

yan zaten bugünlerin habercisiydi. Ne dediler? **“Biz dine saygılıyız”** Öyle zehirli bir sözdür ki bu, hem biz dini alabildiğine kullanacağız demektir, hem de Cumhuriyeti kuran partiyi dinsizlikle suçlamaktır. Türkiye NATO'ya da girdikten sonra zaten tam bağımsızlığını da yitirdi. Bir milli ordumuz kalmadı. Bunları konuşmak gerekiyor. Bunların üzerinde düşünmek, durmak, insanları uyarmak gerekiyor.

1930 Ruhü

Ben sözlerimi şöyle, söylenecek çok şey var. Üstelik bakın, bunları itiraf ettiler zaten, iki hususu sadece belirtmek istiyorum: Haddimi aşırıysam ne olur hocalarım beni bağışlasınlar, şimdi Lord Curzon demedi mi bunu İsmet Paşaya mealen: **“Paşam, sizi tebrik ederim, büyük bir zafer kazandınız, ama siz yoksul bir ülkesiniz. En geç 100 sene içerisinde bunları geri alacağız”** demedi mi? 1956 yılında ünlü zengin ve dünya siyasetine yön veren aileye mensup Nelson A. Rockefeller 1956'da Başkan Eisenhower'a yazdığı mektupta Türkiye'ye yapılan iktisadi yardımları eleştiriyor, şunu söylüyor biliyorsunuz: **“Sayın Başkan, Türkiye'ye bu yardımları yapmayınız, buna gerek yok. Çünkü oltadaki balığın yeme ihtiyacı yoktur”** Daha ne desin, oltaya yakalamış zaten. Şimdi dolayısıyla tabii korkunç bir propaganda, ama esas olan şudur: Büyük bir zihinsel ve psikolojik işgal ve harekât var. Bakın, Türkiye tek bir kurşun atılmadan işgal edildi. Günümüzde emperyalizm ülkeleri artık topla, tüfekte, tankla işgal etmiyor, tek bir mermi atmadan o

ülkenin değerleriyle oynayarak zihinlerde işgal ediyor. Psikolojik harekâta karşı durmamız gerekiyor. Vay efendim, bu çağda devletçi mi olunur? Olunur, ben söylüyorum açık açık. Eğer kendinizi bakın, Atatürkçü demiyorum, Kemalist olarak, Kemalizm onun ideolojik kalıbıdır. Kendinizi Kemalist olarak görüyorsunuz 6 okun 6'sına da sahip çıkacaksınız. Evet, devletçilikte devletçilik, bu bir psikolojik harekât, Türkiye'nin ihtiyacı olan budur. Planlı ekonomi, evet, özel sektör de olacak, ama planlı ekonomi, tarım ve hayvancılık tam bağımsızlık, çünkü kafamıza bunu mih gibi çakıyorlar. Bu çağda tam bağımsızlık mümkün değil, mümkün değil diye diye herkesi buna inandırıyorlar. Psikolojik harekâta karşı hepimizin sağlam durması gerekiyor. Bir canlı yayında biri bana: **“Ne ya bu, siz 1930'lara mı dönmek istiyorsunuz”** dedi. Hay ağzına sağlık dedim, bu kadar isabetli olur, evet dedim, ben 1930'lara dönmek istiyorum. 1930'ların o ruhuna dönmek istiyorum. Lütfen çıkın, sokağa bakın, daha mı umutlu şimdi insanlar? Herkes barut fıçısı gibi, geleceğe daha güvenli mi bakıyoruz, daha onurlu muyuz, daha başımız dik mi? Ama 1930'larda bu ülke böyleydi, kendi kaynaklarını kullanan bir ülkedi. O zamanları iyi tahlil etmek lazım, ne olduysa belli bir noktadan sonra oldu. Dolayısıyla bunları bıkmadan usanmadan anlatacağız.

Bir de şu psikolojik harekâta lütfen gelmeyelim. Cumhuriyet'in kuruluşunda, kodlarında tek bir hata yoktur, ama hata Cumhuriyeti anlayamamış, içselleştirememiş iktidarların hataları. O yüzden kimse birtakım şeylerden hare-

ketle Cumhuriyet'e fatura çıkarmaya, **Mustafa Kemal Atatürk**'e fatura çıkarmaya kalkmasın. Bu psikolojik harekâtlara karşı sağlam olmamız lazım. Sağlam olabilmemiz için de bilgili olmamız, yakın tarihimizi iyi bilmemiz gerekiyor. İşte bu toplantıların amacı da budur, artı bu da bir psikolojik karşı harekâttır. Biz unutmuyoruz, unutmuyacağız ve unutturmayacağız. Cumhuriyet'i de, Lozan'ı da unutturmayacağız. İstanbul Barosu bunu yapıyor ve yapmaya devam ediyor, edecek. Bakın, o Bölünme Yasasıyla ilgili İstanbul Barosu'ndan başka çıkan ses duydunuz mu? **Mahmut Esat Bozkurt**'la ilgili her türlü psikolojik harekâta karşı inadına direnmeye devam ediyoruz ve edeceğiz. Ben bu vesileyle öncelikle bizi kırmayarak değerli bilgilerini bizimle paylaşmaya gelen hocalarımıza çok teşekkür ediyorum, minnetimi ifade etmek istiyorum. Bunların hepsi tarihe geçiyor. İleride bugünlerin tarihi yazıldığında kimin ne yaptığı ya da ne yapmadığı irdelendiğinde bütün bunlar bir şeref madalyası olarak tarihe geçecektir. Bunun yanı sıra sizlere de bu duyarlılığı gösterdiğiniz ve buraya kadar geldiğiniz için, bu önemli günde bizleri yalnız bırakmadığınız için sizlere de çok teşekkür ediyorum, iyi bir toplantı olmasını diliyorum. Ben de burada büyük bir memnuniyetle dinleyeceğim, ama maalesef bir süredir baro dışındaydım, bazı biriken şeyler var. Zaman zaman çıkarsam ne olur beni bağışlayın, lütfen saygısızlık olarak görmeyiniz, ama buradayım. Dolayısıyla hepimize sevgi ve saygılar sunuyorum efendim, çok teşekkür ederim.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Değerli konuklar, çok değerli hocalarımızla karşınızdayız. Başkanımız az önce İstanbul Barosu'nun Lozan duyarlılığı ve Lozan ilgisinden bahsetti. Ben bu salonda daha önceki Lozan yıldönümlerinde Lozan Antlaşmasının 90. yıldönümünde, 89, 88, 87. yıldönümlerinde de bulunan, konferanslarımızı izleyen dostlarımızdan bazılarını görüyorum. İstanbul Barosu'nun Lozan duyarlılığı, Lozan ilgisi nereden kaynaklanıyor? En başta Lozan uluslararası bir hukuk metnidir. İstanbul Barosu da bir hukuk kurumudur. Türkiye'nin sayısal anlamda en büyük hukuk kurumu, en eski hukuk kurumu ve meslek örgütüdür. Dünyanın da sayısal anlamda en büyük barosudur, ama sayılarla, rakamlarla şişirmek daha çok politikacıların işidir. Kaç kilometre yol yaptılar, şey yaptılar, burada sayı nitelikle örtüşüyorsa, nitelikle doğru orantılıysa, önemli olan budur, İstanbul Barosu ülkenin içinden geçtiği bu süreçte konjonktür rüzgarlarına kapılmamıştır. Güçlü olanın tarafını tutmamıştır, İstanbul Barosu her zaman hukukun yanında olmuştur, bağımsız yargının yanında olmuştur, adaletin yanında olmuştur, ülke ve ulus çıkarlarının yanında olmuştur. Bu anlamda itibarı da, uluslararası anlamdaki saygınlığı da, saygınlık katsayısı da artmıştır.

Diplomatik Boyut

Şimdi burada çok değerli katılımcılarla ben kendilerini kısaca takdim etmek istiyorum. Bizi kırmadılar, sağ olsun, geldiler, davetimize icabet ettiler. Öncelik bayanların, kadınların diye-

lim, **Doç. Dr. Sevtap Demirci** Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi. Sevtap Hocamız daha önce de baromuzun konuğu oldu ve bir tebliğ sunmuştu. Geçen sene Lozan'da bulunamamıştı, bize bir taahhüdü vardı, çok teşekkür ediyoruz. Bugün kendisinin Heybeliada'da yine Lozan'la ilgili bir etkinlikle tebliğ sunma durumu var. O nedenle ilk konuşmacımız Sevtap Hocamız olacak. Lozan'daki diplomatik boyut, Lozan Konferansının, Lozan Antlaşmasının diplomatik boyutu, bu bir zafer midir, hezimet midir, bu konuları değerlendirecek. Ankara'dan bizi kırmayıp gelen **Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran**'a çok teşekkür ediyoruz. Lozan'da verilen zor mücadele, Lozan neyi başardı, Lozan nedir, önemi nereden gelir, budur. Yine daha önce de baromuzun konuğu olan **Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu** Lozan'da verilen kutsal emanetler mücadelesi niçin ilgilenilmiştir, bu konu nedir? Biraz sonra toplantımıza katılacak olan **Prof. Dr. Tülay Alim Baran** yaz okulu, yaz uygulaması nedeniyle Yeditepe Üniversitesinde, oradan 16.00'da hareket edecek ve biraz sonra toplantımıza katılacak. Tabii Lozan'la ilgili birkaç cümle söyledikten sonra Sevtap Hanıma söz vermek istiyorum ve Başkanımızın demin ifade ettiği İstanbul Barosu'nun Lozan duyarlılığıyla ilgili somut bir örnek göstermek istiyorum.

Bunlar İstanbul Barosu'nun daha önceki yıllarda Lozan'la ilgili etkinliklerinde kitaba dönüştürülen programlarıdır. Hepsi de bu gösterdiklerimden ibaret değildir. Bunlar yüksek lisans öğrencilerine, doktora öğrencilerine bu konu-

da Lozan'la ilgili araştırma yapmak isteyenlere önemli bir seçkidir, önemli bir kaynaktır, buradan bunu da duyurmuş olayım. Yine adetimiz üzerine değerli katılımcılara da bunlar takdim edilecektir. Bu ara geçen sene Lozan etkinliğimize katılan **Osman Selim Kocahanoğlu** dostumuz çok önemli eserlerin sahibi, Temel Yayınevinin sahibi, o da burada, kendisine buradan teşekkürlerimizi ifade etmek istiyorum.

Anadolu'nun Bölüşmesi

Bir atasözü vardır: Akacak kan damarda durmaz. Birinci Dünya Savaşında akacak kanın en çoğu bize aitti, Türk milletine aitti. Zaman zaman tartışılır ve denilir ki; *"Türkiye, daha doğrusu Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşının, Harbi Umuminin dışında kalabilirdi. Basiretsiz bir yönetim, İttihat ve Terakki yönetimi bizi böyle bir felakete sürüklemiştir, bizim için felakete sonuçlanan bir savaşa sokmuştur bizi, bundan kaçınılabilirdi"* Tekrar o atasözünü hatırlatmak istiyorum, savaş sizin yüzünüzden çıkıyorsa, Osmanlı terekesi yüzünden çıkıyorsa, hedef Osmanlı'nın doğal kaynaklar yönünden zengin enerji coğrafyası, bakir topraklarıysa, bu bölgeye akbabalar göz dikmişse, siz bu savaşın dışında kalamazsınız. Nitekim o dönemdeki yönetim Ruslarla da görüştü, İngilizlerle de görüştü, bir felaketi hissediyor, bir felaket geliyor. Birinci paylaşım savaşı, akbabalar bir şeyleri üleşmek, bölüşmek ve paylaşmak istiyorlar. Kendi aralarında da birbirine dirsek atıyorlar en büyük pay için, ama neticede bir müştereklik söz konusu.

Bu savaşın dışında kalamazdık. Müttefikimiz olan, ittifak halinde olduğumuz ve yanında savaşa sürüklendiğimiz Almanya Birinci Dünya Savaşının galibi olsaydı Osmanlı terekkesinden en büyük pay benim diyecekti. Anadolu'da benim çocukluğumda köy kahvelerinde, köy odalarında falan Alaman Türk'ün dostudur diye bir tevatür vardı böyle; harp arkadaşınız, birlikte harbi umumiye girdik derlerdi. Almanya galip gelseydi; Hayır, en büyük pay benim diyecekti. Mesele bu coğrafyanın pay edilmesi, sırtlanlar arasında üleşilmesi ve bölüşülmesiydi. Bu anlamda biz bloğun birinde savaşa sürüklendik. Neticesini bu süreci zaten hocalarımız biraz sonra anlatacak.

Şimdi bazen televizyon programlarında görürsünüz, rakamların şifresi, işte bilmem neyin şifresi, rakamlardan bahsedilir, tarihlerden bahsedilir. Ben de bir-iki tarihten bahsedeyim de işi bitireyim, sözü de fazla uzatmayayım. Şimdi 13 Kasım 1918, 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Mütareke, silah bırakışma, 13 Kasım Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'a dönüş tarihidir. Başka? 13 Kasım 1918 56 parçalık müttefik donanmasının İstanbul'a boğaza İngilizler başta olmak üzere İngiliz, Fransız donanmasının demirlenmiş tarihidir. Mustafa Kemal Paşa Haydarpaşa'dan bu tarafa geçerken, annesinin evine Şişli'ye intikal etmek üzere geçerken o işgalci emperyalist devletlerin zırhlıları arasından geçer ve *"geldikleri gibi giderler"* der. Lozan Konferansı'nın başlangıç tarihi nedir? Lozan Konferansı'nın davetteki başlangıç tarihi

13 Kasımdır, 13 Kasım 1922. 16 Mart 1920 nedir? Meclisi Mebusan'ın İngilizlerce basılış tarihidir. Dipçiklerle milletvekillerinin, mebusların derdest edildiği, tutuklandığı, gözaltına aldığı ve parlamentonun, Osmanlı parlamentosunun tarumar edildiği tarihtir. 4 Temmuz nedir? Çuval tarihtir, bilirsiniz, ABD'nin bağımsızlık günüdür. Peki, 10 Ağustos 1920 nedir? 10 Ağustos 1920 de Sevr paçavrasının dayatıldığı tarihtir. Peki, 10 Ağustos 2014 nedir? Onu biliyorsunuz, onun yorumunu da yapmayayım artık. Ben burada Sayın **Sevtap Demirci**'ye ilk turda 20 dakikalık bir tebliğ süresi var, ama çok kısıtlayıcı değiliz. O bakımdan tebliğ sunma eğer bunun dışına taşacaksa, o toleransımızın baştan olduğunu belirtelim. Buyurun Sayın Hocam.

Doç. Dr. SEVTAP DEMİRCİ (Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi) - Bu nazik davet için de çok teşekkür ediyorum, sizlerle birlikte olmaktan da çok mutlu olduğumu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Şimdi ben diplomatik alandaki mücadeleyi anlatacağım. Biz hepimiz burada toplandık, niye toplandık? Çünkü biz Lozan'ın bizim için ne kadar önemli bir anlaşma, ne kadar önemli bir belge olduğunu biliyoruz, onun için toplandık. Nedir Lozan? Lozan Türkiye'nin milli bir devlet olarak uluslararası alanda tanındığı bir anlaşmadır. Yani kısaca en öz bir şekilde Türkiye'nin tapusudur, Türkiye'nin kuruluş senedir Lozan. Bugün bölge ülkelerinin yeniden yapılandırıldığı, ulusal devletlerin sınırlarının tartış-

maya açıldığı bir süreçte her zamankinden çok daha fazla savunulması gereken bir belgedir Lozan, biz onun için buradayız. Hep beraber bu yaz gününde, bu sıcak günde onun için buraya geldik.

Şark Meselesi

19. Yüzyılın gündem maddesi değerli dostlar, hepimizin bildiği gibi şark meselesiydi. Neydi şark meselesi? Bu şark meselesi denilen olay son 150-200 yıldır uluslararası ilişkilerin ana gündem maddesini oluşturuyordu. Nedir bu şark meselesi? Osmanlı İmparatorluğu meselesi, Osmanlı İmparatorluğunun nasıl bölüneceği, nasıl parçalanacağı, kimin bu bölüşmeden hangi payı alacağı meselesiydi ve zannetmeyiniz ki İmparatorluk bu kadar güçlüydü de bu 150-200 yıl uluslararası ilişkilerin ana gündem maddesini oluşturdu. Neden oluşturdu? Çünkü bu batının büyük devletleri bu paylaşım planında anlaşamadılar da ondan bu kadar uzun sürdü. Fakat bu batılı devletler Birinci Dünya Savaşını şark meselesini çözen son nokta olarak gördüler. Gerçekten de öyleydi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesiyle artık fiilen ortadan kalkmış bir imparatorluk var. Arkasından bir de hepimizin bildiği gibi 10 Ağustos 1920'de kendisine dayatılan ağır barış koşullarıyla, hani o yıllardır işte 1844'lerden beri kullanılan Avrupa'nın hasta adamı, ölüm döşeğindeki hasta adama, 10 Ağustos 1920'yle o tabuta koydukları hasta adama, o tabuta son çiviyi de çakarak defnet-

meye götürüyorlardı. Götürdüler ve şark meselesine son noktayı koyduklarını düşündüler, ama öyle olmadı. Çünkü Mustafa Kemal'in liderliğinde milli mücadele, Anadolu'da örgütlenen milli mücadele bu plana dur dedi. Osmanlı'ya dikte ettirilen, İstanbul hükümetine dikte ettirilen barış ve ateşkesi bir kenara koydu Mondros'u, onun yerine askeri zafer, kazanılan askeri zafer Mudanya'yı getirdi ve imzalanan Sevr Barış Anlaşması da bir çarpı üzerine atılarak kenara konuldu ve yerine bugün konuşacağımız Lozan Barış Anlaşması getirildi. Lozan onun için önemlidir, emperyalizme karşı verilmiş bir başkaldırıdır, bir direnmenin öyküsüdür. Son sözü, şark meselesindeki son sözü de Batılılar değil, Batının büyük devletleri Avrupa değil, Ankara hükümeti ya da daha sonra kısa bir süre sonra gerçek adıyla anılacak olan Türkiye Cumhuriyeti koymuştur.

Neden önemlidir Lozan? Önemlidir, çünkü Lozan'daki diplomatik mücadele gerçek bir dönüm noktasıdır Türk tarihinde, çünkü Sevr haritası yerine Misak-ı Milli haritasının oturtulduğu bir bölgedir. Bunun için verilmiş olan bir mücadeledir. Bugünkü Misak-ı Milli dediğimiz ve kabaca altını çiziyorum, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının kabul edildiği bir belgedir. Lozan önemlidir, çünkü Lozan'la birlikte Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna giden yolda çok önemli bir adım kat edilmiştir. 150-200 yıldır uluslararası ilişkilerin gündem maddesini oluşturan biraz önce söylediğim gibi şark meselesi sonuçlandırılmış ve Osmanlı Devleti'nin

yerine kurulacak yeni bir devletin önü açılmıştır. Lozan önemlidir, çünkü Birinci Dünya Savaşı'na son verilen bütün barış anlaşmaları galipler tarafından mağluplara dikte ettirilmiştir. Bunun tek istisnası Lozan'dır, Lozan karşılıklı görüşme, karşılıklı devletlerin birbirlerine saygı, devletlerin eşitliği prensibine saygı esasına göre hazırlanmıştır. Anlaşma ve uzlaşmayla kazanılmış bir belgedir. Yine Lozan önemlidir, çünkü Birinci Dünya Savaşındaki bütün barış anlaşmaları mağlup devletler için ağır tazminatlar getirmişken, yüklemişken bunun tek istisnası Lozan'dır. Ayrıca da iktisadi ve ticari konularda da sınırlayıcı hükümler tamamen ortadan kaldırılmıştır. Lozan'da bunların hiçbiri yer almamıştır. Lozan önemlidir, çünkü Türkiye'yi Batılı devletlerle eşit konuma getirmiştir; Lozan önemlidir, çünkü uzun süren savaş yıllarını artık sonuçlandırmış, Türkiye'nin bundan sonraki uluslararası ilişkilerine, diplomatik ilişkilerine istikrar getirmiştir; Lozan önemlidir, çünkü Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan bütün barış anlaşmaları yerle yeksan olmuşken ayakta kalan ve hukukun geçerliliği olan tek anlaşmadır. O nedenle de hepimizin, herkesin bugün çok daha fazla sarılarak sahip çıkması gereken bir anlaşmadır.

Bütün olumsuzluklara rağmen -ben biraz burada diplomatik gelişmelere değineceğim- kazanılmış olan bir diplomatik başarıdır. Neden diplomatik başarıdır? Çünkü Türkiye imkânsızlıklara rağmen diyorum, nedir bu imkânsızlıklar, ben sizinle bugün biraz onları tartışacağım. Çünkü Türkiye savaşı göze alacak bir konumda

değildir. Hatırlayınız, 1908 hadi onu saymayalım, Bosna Hersek, 1911 Trablusgarp, 1912-1913 Balkan Savaşları, olmadı 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, bir de yetmedi milli mücadele 1919-1922. Bitik yitik bir ülkeden bahsediyoruz, ama ona rağmen, yani savaşamayacak olmasına rağmen savaşı göze alacak kararlılıkta bir delegasyonla oraya gidilmiştir.

Diplomat İsmet Paşa

İkincisi, Türkiye'nin en önemli olumsuzluklarından bir tanesi de savaşı finanse edecek parası yoktur, pulu yoktur, zaten askeri bile yoktur. Yani erkek nüfus neredeyse kalmamış vaziyette eğer bu görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandırılır ve savaşa gidilirse, bu diyelim ki bir bütçeniz var, bu bütçeden de çok önemli bir miktarı Osmanlı borçları için ayırmak ve ödemek zorundasınız. Dolayısıyla böylesine de bir imkânsızlık sizin elinizi bağlıyor. Neyle finanse edeceksiniz yeni bir savaşı? Onun için mutlak surette bu diplomatik görüşmelere başarıyla, yani barışla sonuçlandırmak zorundaydınız. Öyle olmazsa olmaz, ne yapalım, savaşırız gibi bir şansınız yoktu şimdi detaylarına giremeyeceğim gerekçelerle. İkinci olarak bütün imkânsızlıklara rağmen, bütün olumsuzluklara rağmen diyorum, ikinci olarak Lozan'a hepimiz bildiğimiz gibi Dışişleri Bakanı olarak **İsmet Paşa** gönderildi. Peki, karşısında kim vardı? Yine hepimizin bildiği gibi İngiliz Dışişleri, tabii efendim, Türkiye'yle büyük devletler arasında olmuş gibi görünüyorsa da bu görüşmeler ve bu müzakere, aslında

bu müzakere Türkiye'yle İngiltere arasında cereyan etmiştir. Bunu lütfen unutmayalım. Bütün bu sıkıntı İngiltere hükümetiyle Türk hükümeti, Ankara hükümeti arasındadır. Kim var İsmet Paşa'nın karşısında Lozan'da? **Lord Curzon** gibi bir diplomasi uzmanı var, ömrünü diplomasiye adanmış, vermiş biri var, onlarca, yüzlerce, binlerce anlaşma imzalatmış ve yönetmiş biri var. İsmet Paşa bir asker, ne zaman diplomat İsmet Paşa? Mudanya'da diplomat. Kaç günlük diplomat? Siz böylesine deneyimli kurt bir diplomasi uzmanının önüne böylesine genç bir paşayı atınız, âdeta gönderdiniz. Ona rağmen büyük bir başarıdır. Çünkü Lord Curzon'un öylesine tehditkâr tutumları vardır ki görüşmeler esnasında, biraz önce Sayın Başkan da ona değindi. Hiç unutamayacağım bir tanesi o belgelerde zaten hepimizin de herhalde malumudur, diyor ki: *“Her söylediğime hayır diyorsunuz İsmet Paşa; kapitülasyonlar diyorum, hayır diyorsun, Musul diyorum, hayır diyorsun, adalar diyorum, hayır diyorsun, boğazlar diyorum, hayır diyorsun. Bütün bu hayırları masanın üzerine koyuyorum. Tek tek alıp bunları buradan cebime koyacağım ve Londra'ya döneceğim İsmet Paşa. Sonra ne olacak, biliyor musun”*“Ne olacak” diyor İsmet Paşa. *“Sen benim kapıma geleceksin. Çünkü sen bu ülkeyi ayağa kaldırmak için ekonomik olarak yatırım yapmak zorundasın. Bu para kimde, bu kapital kimde İsmet Paşa? Bu para bende, sen bana geldiğinde ben ne yapacağım? Bu hayırları, bugün bana hayır dediğin ve cebime koyduğun bu hayırları tek tek masanın*

üzerine koyacağım ve sen bunların hepsini kabul etmek zorunda kalacaksın İsmet Paşa” diyor. İsmet Paşanın gözleri böyle açılmış vaziyette *“Sayın Curzon, bir dakika, biz bir gelelim de siz ondan sonra bunları bizim önümüze koyun”* İşte ondan sonradır ki İsmet Paşanın o devletçi tutumu, aman efendim, kimseye muhtaç olmayalım, kendi yağımızla kavrulalım şeklinde o devletçi politikasını uzun yıllar sürdürme gelmiştir. Böylesine tehditkâr bir ortam içinde mücadele veren bir İsmet Paşa var. Üstelik yaşça da çok genç, 40'lı yaşlarda, karşı taraf 60-65 yaşlarında deneyimli bir diplomat bulunuyor.

Bütün olumsuzluklara rağmen bir başka olumsuzluk: Türk tarafı konferansa girerken değerli arkadaşlarım, bu elimizdeki A4 formatındaki kağıtlardan 2-3 sayfa var. Buralarda 15 tane belki madde 20 yok bile elinde, siz bununla 150-200 yıllık şark meselesini çözüyorsunuz. Ne yapmak zorundasınız? Tabii bir de karşı tarafa bakalım, bir de İngilizler nasıl geldi diye bakalım? Sandık sandık belgelerle geliyorlar, 2-3 sandık boğazlar meselesi, 3-4 sandık Musul meselesi, bilmem 2 sandık kapitülasyonlar meselesi. Peki, siz 15-20 maddelik bir talimatla bu 150-200 yıllık meseleyi çözemeyeceğiniz kesin, ne yapmak durumunda kalıyorsunuz? Telgraf çekerek Ankara'ya yeni talimat sormak durumunda kalıyorsunuz. Çünkü çok fazla detay çıkıyor. Peki, bu talimatları gönderirken biliyorsunuz ki ulaşım ya da iletişim ağı ne o dönemde? Telgraflar. Peki, bir tane telgraf hattının olduğunu biliyor musunuz Türkiye üzerinden

giden ve o hattın da İngiltere'nin kontrolü altında olduğunu biliyor musunuz? Bu ne demektir? Stratejik öneme haiz birtakım kurumlar yabancılara satılamaz değerinde arkadaşlarım, eğer satarsanız sonra dönüp de sizi de mi dinlediler, beni de dinlediler, a o da dinlenmiş diye şikâyet etme şansınız yoktur. O Easternline denilen ya da işte doğu hattı denilen hattaki bütün telgraflar Lozan'dan Ankara'ya, Ankara'dan Lozan'a çekilen bütün telgraflar açılıp okundu ve deşifre edildi. Ben arşivde çalışırken şok olduğunu hatırlıyorum. Türk belgelerine bakıyorum, Türk telgraflarını okuyorum, 15 dakika geçmiş, bu telgraf çözülmüş, tercüme edilmiş, yani İngilizceye tercüme edilmiş, daktilo edilmiş, Lord Curzon'un masasında. Bir yanlışlık oldu dedim, öbür telgrafa bakıyorum ve en ufak bir hata yok tercümede, motomot muhteşem bir tercüme. Siz böylesine bir avantajla karşı tarafın önündesiniz. İşin ilginç tarafı sadece Türklerin neyi ne kadar savunacağını bilmekle kalmıyorsunuz bu deşifre ettiğiniz telgraflardan, bir de müttefiklerinizin durumunu öğreniyorsunuz. Çünkü o müttefik diyor ki mesela: Ben bugün İsmet Paşayla çay içeceğim. İsmet Paşa telgrafında yazmış Rauf Bey'e: *"Rauf, ben yarın Fransız delegesiyle görüşeceğim. Sabahleyin 11.00 gibi kahve içmeyi planlıyorum. Acaba bakacağım, bizim tarafımıza çekebilir miyiz? En azından borçlar konusunda Fransa bizi destekleyebilir mi? Belki Musul konusundaki desteğini alamayız ama"* Bu telgraf Curzon'un elinde, saat 11.00'de mi biz kahve içeceğiz Fransızlarla,

saat 09.00'da Lord Curzon Fransız delegesini sabah kahvaltıya davet ediyor ve o kahvaltıda eğer çizgiyi aşarsanız Musul petrolerinden pay istemiyorsunuz demektir. Hani ola ki Türklerle falan görüşmelerinizde eğer bu birliği yararsanız, bizim çerçevemiz dışına çıkarsanız aman şeklinde uyarılar, böylesine ciddi bir mücadele.

Bu arada da tabii şeyi de söyleyeyim. Bu doğu hattından telgraflar gidip geliyor ya, okunuyor ya, bir müddet sonra siz bir şey anlatıyorsunuz, oturuyorsunuz yerinize, oturur oturmaz Lord Curzon kalkıyor, tak tak tak karşı argümanları sunuyor. Tamam, muhteşem bir diplomat, şahane deneyimi var, başarılı, kültürlü, okumuş yazmış, şu bu, vesaire, ama bir, iki, üç, hiç mi hazırlanma zamanınız olmayacak? Çünkü bize bir argümanla geldiklerinde biz diyoruz ki: Bunun cevabını size yarın vereceğiz. Gece sabaha kadar oturuyoruz, onun cevabını hazırlıyoruz, ama burada oturuyorsunuz, oturur oturmaz İngiliz delegasyonu kalkıyor ve karşı cevap veriyor. Şimdi 1, 2, 3, Rauf Beyle İsmet Paşa yazışıyorlar. Acaba bizim telgraflar açılıp, okunup, dinleniyor olabilir mi? Olabilir. Ne yapalım? O zaman hattı değiştireceğiz, ama başka hat yok ki, bir tane daha Köstence üzerinden giden hat var. Köstence üzerinden giden hattı kullanalım. Telgraf hattı değişiyor Köstence hattına, Köstence'den telgraflar değerli arkadaşlarım çekiliyor, bir hafta sonra geliyor. Siz bir şey söyleyeceksiniz, Lord Curzon bir şey söylemiş, siz de karşılığında bir argüman geliştireceksiniz, ne yapacaksınız? Cevap gelmemiş, çek

telgraf, cevap yok. Curzon konuşmasını bitirmiş, sıra sizde, çıktınız kürsüye, talimatınız yok. Ne diyor İsmet Paşa? Pardon Sayın Curzon, siz ne söylemişsiniz, ben pek de toparlayamadım, ama tam da anlayamadım, ama acaba rica etsem tekrarlayabilir misiniz? Şimdi Lord Curzon 4 saat konuşmuş, yeniden tekrarlayamam, anlamadınız İsmet Paşa mı diyecek? Rica ederim, tabii tekrarlıyorum diyor. Kazandınız mı bir 4 saat daha, çekin telgraf Ankara'ya, cevap yok. Bu sefer de Allah'tan toplantı saati bitiyor, gong yetiyor imdadımıza, haydi bütün gece çekin telgraf. Ankara'nın durumu bunlar ne yapıyorlar Lozan'da bizden habersiz? Tek başlarına görüşmeleri götürüyorlar, bir tane bile telgraf yok, böyle şey olur mu, bizim talimatlarımız dinleniyor mu, dinlenmiyor mu haberimiz yok. Ne oluyor değerli arkadaşlarım? İngiltere bu hattı kontrol edemiyor, ama öyle ya da bu hattı sabote ediyor. Dolayısıyla Lozan-Ankara arasındaki görüşmeler tamamen kesiliyor, hiçbir biçimde haberleşme yok, iki taraf da birbirinden kopuk, ne yapıyorlar? Tekrar dönüyorlar doğu hattına, Easternline'a ve telgraflar teker teker tıkr tıkr gidip geliyor. Ne diyor biliyor musunuz İngiliz raporunda, daha doğrusu bu kenarlarına düşen notlarda belgelerin? Biz Lozan görüşmeleri esnasında karşımızdakinin elini bilen birç oyuncuları gibiydik. Evet, ben birç bilmiyorum, ama hepimiz iyi kötü iskambil oynadık, kâğıt oynadık. Karşı tarafın elini bilmenin ne demek olduğunu biliriz. Böylesine bir dezavantajlı konumda kazanılmış olan bir zaferdir.

Muhالیf Milletvekilleri

Bir başka dezavantaj: Biliyor musunuz ki delegasyondan bilgi sızıyor, biliyor musunuz ki gizli görüşmeler o bir bilgi sızıyor, fakat onu bulamadım, arşivde göremedim, belge kapalı, iki sene sonra açacağız dediler, gittim gene kapalı, bir şekilde dışarıya bilgi sızması söz konusu. Daha da vahimi Lozan görüşmelerine ara verildiği zaman 27 Şubattan itibaren gizli celse oturumları-ki burada vaktim olmayacak, getirdim, okumayı hedefliyordum, ama mümkün değil, vaktim olmayacak- var. Yani böyle sizin bizim gibi meclis gizlice toplanıyor, içeride kuş uçurtulmuyor, hiç kimse alınmıyor. O oturumlarda işte Saruhan milletvekili Niyazi Bey ne demiş, işte İzmir milletvekili Ahmet Bey ne demiş, Aydın milletvekili Hüseyin Efendi ne demiş, hepsi tartışılıyor. Bugün açık, okuyoruz, ama gizli zabıt cerideleri, gizli oturumlar bunlar. Celse hitamında bitmiş celse, diyelim ki 17.30 celse bitmiş, değerli arkadaşlarım, 17.45 bu celsede hangi milletvekili hangi yönde görüş beyan etti, açılmış, okunmuş, İngilizceye çevrilmiş, daktilo edilmiş, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un masasında, bir de altına not düşülmüş: Bugünkü görüşmelerden çıkarılan sonuç odur ki bu meclisten savaş kararı çıkmayacaktır, rahatlayalım. Şimdi bu nasıl oluyor, değerli arkadaşlarım? Şimdi evet, buraya çiçekti, buraya böcekti yerleştirebilirsiniz. Burada hani bizden başkaları da bu konuşmayı duyuyor olabilir. Şimdi mümkün, ama 1922'nin koşullarında bu mümkün değil 23'ün koşullarında, o zaman ne oluyor, nasıl gidiyor bu bilgi dışarıya? Herkes

her zaman vatanını sevmiyor olabilir desek yeter herhalde, ama bunun da belgeleri orada. Çünkü şöyle yazıyorlar: Yani belge orada, ama belgeyi göremiyorum. Diyor ki: Gizli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre ya da güvenilir kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında. Ondan sonra adamın adı var, ama belgenin üzerine siyahla karalanmış ve okunamıyor. İki sene oldu, zaten de para bulup da bir daha gidip de bakamadım, bilmiyorum açtılar mı? Buna rağmen, bütün bu olumsuzluklara rağmen kazanılmış olan bir diplomatik zaferdir.

İsmet Paşa'nın Azmi

Türkiye'nin bir başka açmazı daha var Ankara hükümetinin: İçerideki siyasi istikrarsızlık çok zorluyor delegasyonu. Yani siyasi istikrarsızlıktan kastım şu: Meclis içerisinde çok ciddi bir muhalefet var Mustafa Kemal ve arkadaşlarına ya da müdafaa-i hukuk grubuna diyelim. Hepimizin bildiği gibi ikinci grup denilen bir muhalif milletvekilleri var. Sayıca az olmalarına rağmen müthiş etkili bir muhalif grup, müthiş. Yani sadece hükümeti değil, ta oradaki Lozan'daki delegasyonu bile üzecek -kelimesini kullanayım- kadar etkili ya da sıkıştırarak kadar etkili bir muhalefet sergiliyorlar. Yani siz iki cephede aynı zamanda mücadele ediyorsunuz; bir dışarıda ülkenizi işgal eden ve işte size barışı dayatmaya çalışan emperyalist güçlere karşı ya da daha kibar konuşalım, Batının büyük devletlerine karşı, bir yandan da içeride muhalif gruba karşı verdiğiniz iki yönden bir mücadele var. O mücadele İsmet

Paşa'nın seçileceği zaman zaten ortaya çıkıyor. Bir itiraz, müthiş bir itiraz, fakat Mustafa Kemal'in biliyorsunuz ağırlığını koymasıyla İsmet Paşa delegasyon başkanı olarak gidiyor. Fakat ikinci grubun en fazla rahatsız olduğu konuyu ben söyleyeyim. Vay, siz nasıl olur da bu muzaffer orduları durdurursunuz da, Afyon, Eskişehir, Kütahya hatlarını yardılar, ordular ilerliyordu, bu orduların önünü açacaktınız. Bunlar İzmit üzerinden İstanbul'a gidip, İstanbul'u düşüreceklerdi, siz nasıl olur da oturur da Mudanya'da ateşkesi imzalarsınız? Bu insanlar sizinle barış yapmayacaklar bu Batılılar, bu Avrupalılar, bunlar sizi oyalyıyorlar, ordularını toparlıyorlar, bir kez daha toplanıp, üzerimize gelecekler, vakit kazanıyorlar. Siz işte onlarla işbirliği mi yapıyorsunuz şeklinde müthiş bir muhalefet vardı. Nitekim biraz önce Hüseyin Bey de değindi, orijinal tarih, açılış tarihi 13 Kasımdır. 13 Kasım İngiltere'deki genel seçimlerin uzaması nedeniyle 20 Kasım aldıkları zaman İsmet Paşa gidip de Meclise görüşmeler uzatıldı demedi, diyemedi. Neden diyemedi, biliyor musunuz? Çünkü o muhalefeti göğüslemek zorunda kalacaktı. Diyeceklerdi ki gördün mü, bak, 13'ü dediler, işte yapmıyorlar, orduları topluyorlar, geliyorlar, gördün mü? 20'sine attılar, 20'sinde bile yapmayacaklar. Ne yaptı İsmet Paşa? Bunlar hep gizli görüşmeler, kendisine gelip söylediler. Dediler ki: Aman İsmet Paşa, sakın gelme Lozan'a. Çünkü neden? Çünkü sizi karşılayacak kimse yok, İngiltere'nin seçimleri uzadı. İsmet Paşa hiç duymazlığa geldi, hayır, gidiyorum dedi. Londra'ya telgraf çekti İngiliz yüksek komiser, İsmet Pa-

şayla görüştüm, geleceğim diyor. Lord Curzon diyor ki: **“Ne demek geleceğim, nasıl gelirmiş, kim karşılayacak? Diplomatik skandal, kalacak yerleri yok, otelleri yok, salonları yok. Derhal git, haber ver”** Tekrar geliyor yüksek komiser bir kez daha: İsmet Paşa, rica edeceğim, lütfen gelmeyin. İsmet Paşa diyor ki: **“Geleceğim, gideceğim”** ve gidiyor. Biz hem anılarına, hem gizli belgelere baktığımızda da şunu söylüyor: **“Nasıl olsa resmi olarak ayın 13’ü yazıyor kağıtta, bunu ispat edemezler, görüşmemizi ispat eder. O bir gizli görüşmeydi, geldi, bana söyledi, ben de duymadım”**Neden? İki gerekçesi var: 1. İçerideki muhalefet, 2. Oraya gideceksiniz ve diyeceksiniz ki ve diyorlar: Ey düveli muazzama, ayın 13’ü, söz verdiğiniz tarihte buradayız, siz neredesiniz? Müthiş, böyle flashlar patlıyor, şimdi patladığı gibi flashlar patlıyor, herkes Türkler geldi, ötekiler yok falan. Biliyorsunuz, bunu son anda öğrenen Lord Curzon kimden yardım istedi? Fransızlardan. Aman ne olur gidin, bu diplomatik skandalın önüne geçin, Türkler orada kaldılar. Bizim tren yanaştı, arkasından Fransızlarınki, Fransızlar koştura koştura geldi. İsmet Paşaya dediler ki: **“Ne olur, burada kimsecikler yok, sizi oturtacak, bir haftalığına sizi biz alsak da, Paris’e götürsek de, orada birlikte bir hafta geçiresek nasıl olur, ağırlasak sizi nasıl olur”** Olur. Hep beraber Türk delegasyonu Fransızlarla beraber bir hafta Paris’te, bir hafta Lord Curzon’un gözüne uyku girmede. Resmi belgelerde her gün telefonda şimdi neredesiniz? Efendim, işte şimdi Louvre ’u geziyoruz. Ne konuşuyorsunuz?

Vallahi ne konuşuyoruz, sohbet ediyoruz. Hayır, özel bir şey. Hayır, özel bir şey konuşmuyoruz. O kadar endişeli ki İngiltere’nin arkasından Türkiye ve Fransa heyetleri birlikte acaba bir antlaşmaya imza atabilir mi? Çünkü zaten 1921’de dostluk anlaşmasını imzaladığımız bir Fransa var karşınızda, zaten Almanya’nın referasyon (Versay) meselesi nedeniyle Fransa’yla İngiltere perde gerisinde böyle birbirlerinin gırtlığına yapışmış durumdadır. O nedenle son derece endişeli. Bütün bunlara rağmen, bütün bu olumsuzluklara rağmen bir başarıdır Lozan.

Peki, bu muhalefet arkadaşlarım, ikinci yarı görüşme, arada görüşmeler kesildiği zaman o denli ileri gidiyor ki, İsmet Paşayı o kadar suçluyorlar ki heyeti, ben aynen kelimeleri burada konuşacağım, söyleyeceğim. Siz vatan hainisiniz, siz vatani sattınız, çünkü siz Musul’u bıraktınız, Musul Misak-ı Milli sınırları içindeydi, siz Musul’u terk ettiniz, bıraktınız. İsmet Paşa diyor ki: **“Bırakmadık, bir müsaade edin, bir konuşayım, biz Musul’u bırakmadık”** Bu arada değerli arkadaşlarım, Musul siyasi tarih kitaplarının yazdığını burada özür dilerek kabul edemeyeceğim ben, çünkü orada der ki: Ekonomik gerekçelerle Lozan görüşmeleri kesildi 4 Şubat’ta. Lozan görüşmeleri Musul nedeniyle kesildi değerli arkadaşlarım, İsmet Paşa Misak-ı Milli sınırları içinde olduğu gerekçesiyle Musul’dan vazgeçmedi, ama İngiltere de, onu da siz söyleyin lütfen, hangi gerekçeyle vazgeçmedi? O gün hangi gerekçeyle bu coğrafyadalarsa, bugün de aynı gerekçelerle bu devletler bu coğraf-

yadalar. O da diyor ki bütün gizli belgelerinde: *“Biz Birinci Dünya Savaşını boşuna mı yaptık, bu kadar İngiliz askerini boşuna mı öldürdük? Bizim hedefimiz Musul petroleridir. Tabii Musul bir de Hindistan’a giden yolda önemli bir atlama taşıdır, stratejik olarak önemli bir mevkiidir”* Bütün söyledikleri bu. Bakınız, işte bugün bazen okuyorum, televizyonlarda dinliyorum, gazetelerde bakın, efendim, Türkiye Musul’u verdi, Türkiye Musul’dan vazgeçti. Değerli dostlar, Türkiye, Ankara hükümeti Musul’u vermemek için cansiperane bir mücadele sergiledi. Neden dersiniz bilinmeyen bir şeyi söyleyeceğim. Ne dedi Türkiye, biliyor musunuz Lord Curzon’a, İsmet Paşa ne dedi, biliyor musunuz? Bize böyle bir boş belge getirin A4 formatında, biz bunun altına imza atacağız, istediğiniz şekilde doldurun üstünü. Biz sadece Musul’u istiyoruz, Misak-ı Milli, gerisine ne istiyorsanız yazın. Biliyor musunuz İngiliz Genelkurmayın ışıkları 3 gece 2 gün sönmedi, bu teklifi tartıştılar. Bunu söyleyen insana mı siz Musul’u verdi diyorsunuz. Bana boş kâğıt getirin, ama bana Musul’u verin. Bir başka önerisi Ankara hükümetinin: Gelin, plebisit yapalım, soralım buradaki insanlara, buradaki Kürt’e soralım, buradaki Türk’e soralım, buradaki Arap’a soralım, ama özellikle Musul, Kerkük, Süleymaniye’de Kürtler var, Türkler var, Türkmenler var. Soralım biz buradaki Kürt’e, sen kimi seçmek istiyorsun, Ankara’ya mı katılacaksın, Türkiye’ye mi, yoksa İngiliz mandasındaki Irak’ın bir parçası mı olmak isteyeceksin? Biz bu öneriyle gittiğimiz zaman, İsmet Paşa bu

öneriyle gittiği zaman Lord Curzon ne diyor, biliyor musunuz? *“İsmet Paşa, şimdi öyle eşekler bulacaksın, kağıtları koyacaksın, eşeklerin tepesine yükleyeceksin, dağ tepe çıkacaklar, Kürtlere soracaklar, öyle mi Türkiye’yi mi istiyorsun, İngiltere’yi mi istiyorsun? Bu Kürtler -ben size aynen belgeyi söylüyorum- bu kağıtları yerler İsmet Paşa”* diyor. Böyle plebisit vallahi ilk kullanılan kelime aynen bu, İngilizcesini de aynen söyleyeyim size, tercümede hata olmadığını görün: *“This Kurds wood it this papers”*... Aynen kullandıkları ifade bu, ama gerçek gerekçe ne, biliyor musunuz? Oradaki istihbarat elemanlarının İngiltere’ye düzenli olarak gönderdikleri raporlar var, onlarca, yüzlerce, binlerce rapor okudum, sayfalarca bütün istihbarat raporları, İngiliz istihbarat raporları şu gerçeğin altını çiziyor: *“Eğer Türkiye’nin bu bölgede plebisit yapmasına -halk oylamasına yani gidip soracağız kimi istiyorsun- izin verirse, buradaki Kürtlerin yüzde 99’u Türkiye’yi seçecektir ve bölgeyi kaybedeceğiz. Onun için hiçbir koşul ve şartta Türkiye’de burada plebisit yapmasına imkân ve izin veremeyiz”* diyorlar ve verilmedi. Zaten biliyorsunuz detayınıza giremeyeceğim, Musul illegal olarak işgal edilmişti Mondros ateşkesine aykırı olarak.

İngiliz Bombardımanı

Bir şey daha yeri gelmişken söyleyeyim. Biz görüşmeler kesildiği zaman, bu Musul meselesi benim canımı çok yakıyor, işte verdiler gittiler, Türkler başaramadı, edemedi filan diyorlar. Ne yaptık bakın, görüşmelere ara verildiği zaman,

kesildiği zaman Türkiye bakıyor ki Musul elden çıkıyor, çıkmak üzere, çünkü Lord Curzon bunu ikili görüşmelere aldı, masa başına taşınmıyor, sürekli tehditkâr bir tutum içerisinde filan, bari Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alalım dedi Ankara hükümeti, 9 Nisan 1923'te görüşmelere ara verildiği zaman Meclisten bir yasa çıkardılar. Belki biliyorsunuzdur, Chester imtiyazı denilen imtiyaz bu, Admiral Chester diye bir adam var, şimdi aklıma gelecek esas şirketin adı, Chester imtiyazı diye geçiyor. Amerikalılara burada, yani Musul, Kerkük, Süleymaniye'de demiryolu inşa etmek, petrol arama çıkarma iznini tutup, bu şirkete verdiler, Amerikan şirketine. Kızılca kıyamet koptu, İngilizler ayağa kalktılar. Siz nasıl olur da bu bölgede petrol arama iznini Amerikalılara verirsiniz, sizin sadrazamanınız 1914 yılında bu bölgedeki petrol arama çıkarma iznini bize verdi. Bize verdi derken de şirketin adını söyleyeceğim, adı da Turkish Petroleum Company adından başka hiçbir şeyi Turkish değil, ama olsun, adı Turkish Petroleum Company, Türk petrol şirketine bu imtiyazı verdi. Gerçekten de verdi, doğru, böyle bir imtiyaz verilmiş, o doğru. Şimdi Türk tarafı diyor ki: *"1. Bir dakika, o Osmanlı İmparatorluğu'du, yani İstanbul hükümetiydi, biz Ankara hükümetiyiz. 2. O savaştan önce verildi size 1914'de, ondan sonra savaş çıktı ve biz karşı saflarda yer aldık. İnsan karşı safta yer aldığı, savaştığı birine imtiyaz verebilir mi? 3. Siz zaten Musul'u illegal olarak Mondros Ateşkesine aykırı işgal ettiniz. 4. Misak-ı Milli sınırları içerisinde zaten vatan*

toprağı, Misak-ı Milli sınırları içerisindeyse ve benim vatan toprağımsa da hükümler hakkı da bana aittir dedi" ve Musul'u vermedi. Biliyor musunuz, İngiltere'nin buna karşılığı ne oldu değerli arkadaşlarım? Çok vahim bir şekilde cevap verdiler. Bunun karşılığı operation Kürdistan denilen Kürdistan operasyonu oldu. Ne yaptı İngiltere, biliyor musunuz? O bölgeyi iki gün yoğun bir hava bombardımanına tabi tuttu. Bölgedeki ne kadar Kürt, Türk, Türkmen varsa yok oldular. 23 Nisan 1923'te ikinci yarı görüşmeleri başladı. 22 Nisan gece saat 12.00'de operasyonu bitirdiler. Ertesi günü ikinci yarı görüşmeleri başladığında Türkiye'nin plebisit yapacak Kürt'ü yoktu, Kürt yoktu o bölgede.

Lozan'da Oturma Düzeni

Daha çok şey söyleyeceğim, ama bir şey daha söyleyeyim. Bütün olumsuzluklara rağmen dedim biliyorsunuz müttefikler hem İstanbul hükümetini, hem Ankara hükümetini çağırdılar ki ikilik yaratsın ve aradan çıksınlar diye, Ankara hükümeti bunu 1 Kasım 1922'de, yani Lozan başlamadan 3 hafta önce hukuken çözdü, saltanatı kaldırarak, İstanbul hükümetini kaldırarak ve Türk halkının tek temsilcisinin Türk hükümeti olduğunu ya da Ankara hükümeti olduğunu söyleyerek. Başka da sürekli karşılarında Osmanlı İmparatorluğu yenik, Sevr'i imzalayan, ateşkesi Mondros'u imzalayan bir yenik imparatorluğu görmek için mücadele ettiler. İsmet Paşa da biz yenik değil, yenen bir devletizin altını çizmeye çalıştı. İki olayı da söy-

leyip, hemen toparlıyorum, bitiriyorum. Süremi çok aştım, başlıyalınız lütfen. Bunun da tezahürünü söyleyeceğim, iki tezahürü: Böyle salon, oturma düzeni birincisi. İsmet Paşa salona geliyor. Gece de saat 20.30, 21.00 bu arada. **“Ben oturma salonunu bir görecekim”** demiş. Şaşırıyorlar, ne yapacak? Ben bir salonu görecekim. Pekâlâ diyorlar, kalkıyorlar, salonu gösteriyorlar. Sizin sandalyeleriniz gibi böyle sandalyeler dizilmiş orada hepsi, bir tane de böyle sandalye var. **“Burada kim oturacak”** diyor İsmet Paşa. Diyorlar ki işte İngiltere, Fransa, İtalya, bilmem ne. Pekâlâ, burada kim oturacak? Burada da Türkler oturacak. Siz yani ne demek istiyorsunuz? Bir tarafta savaşın galipleri olan ülkeler, bir tarafta da savaşın mağlubu, öyle mi, yani galipler mağlubu mu yargılıyor? Şimdi İsviçreliler de bir şaşkınlar, hiç böyle bir şey beklemiyorlar. **“Derhal bu oturma düzeni değişecek, yarın sabahleyin bu oturma düzeni değişmezse ben de görüşmelere başlamayacağım”** diyor, adımlarını vurup çıkıyor dışarıya. Sabahleyin 09.00’da mı başlayacak, 08.00’de kapıda. Açın salonu görecekim. Salonu açtırıyor ve bütün işte sabaha kadar uğraşmışlar, böyle yarım ay gibi yapmışlar, yan yana yanlara herkesi dizmişler. İşte şimdi gelebilirim diyor. Niçin anlattım? Çünkü biz sizinle eşitiz, siz bize yenik devlet muamelesi yapamazsınızın altını çizmek bu. İkinci olay daha da vahim, onu da söyleyip sözlerime son verecekim. İkinci olayda da konuşma meselesi, İsmet Paşa diyor ki: **“Nasıl olacak, şu prosedürü bana bir anlatın”** Diyorlar ki: **“Efendim, işte**

İsviçreliler çıkacaklar, bir hoş geldin görüşmesi yapacaklar. Sonra Lord Curzon hepimizin adına çıkacak, iki dakika hoş bulduk diyecek. Sonra da görüşmelere geçilecek” **“Yanıldınız”** diyor İsmet Paşa, **“Sonra ben de konuşacağım”** **“Efendim, pek uygun değil, diplomatik davet”** **“Ben de konuşacağım. Eğer konuşmamı istemiyorsanız gider, Lord Curzon’a dersiniz ki siz de konuşamayacaksınız”** Şimdi düşünebiliyor musunuz, gidecekler, İsviçreliler diyecekler ki Lord Curzon’a sen konuşamazsın. Niye? Çünkü İsmet Paşa istemiyor. Şimdi böyle bir şey olamayacağına göre susuyorlar, ses çıkarmıyorlar. Ne yaparsınız? En yakın gene Fransızları buluyorlar. Hani ne de olsa 1921 anlaşmamız var ya dostluk, Fransızlara diyorlar ki: **“Allah aşkına, şu İsmet Paşaya gidin de bir görüşün, ne olur bir bakın, şu metni bir hafifletin”** Biz de sabaha kadar oturmuşuz, bir konuşma hazırlamışız. Sabahın köründe Fransızlar Türk delegasyonunun kapısında: **“Buyurun, ne var”** **“İsmet Paşa, günaydın, şu metni bir görelim, bir metin yazmışsınız”** **“Yok, neyi göreceksiniz”** **“Allah aşkına görelim”** **“Katiyen olmaz”** **“Ne olur görelim”** Bir mücadele, tamam diyor, al, oku. Şimdi Fransız delegasyonu metni okuyor ki aman, sen orada o konuşmayı yap, yani tasını tarağını topla çık ya da süngüne dayan, birbiriyle savaş, öyle bir konuşma, yani hiç öyle hoş bulduk, ne kadar nazıksınız, bizi ülkenizde ağırladınız falan gibi bir konuşma değil. Ne olur değiştirilim. Asla olmaz. Biraz yumuşatalım. Katiyen olmaz. Bir mücadele ikisinin arasında, en sonunda İsmet Paşa tek bir kelimeyi

değiştiriyor değerli arkadaşlarım, efendim, işte crash ... kelimesi varmış, bizi ezdiniz demişlerdi. Aman çok mu ağır buldunuz, onu pasifay ... yapalım, bizi etkisiz hale getirdiniz diyor. Tek bir ve o konuşmayı orada yapıyor ve Lord Curzon şok vaziyette ve özel sekreteri öyle bir notlar tutmuş ki inanamıyor. İsmet Paşayı birden bire kürsüde görünce haberi yok çünkü, konuşma yapılacağından haberi yok. Hoş bulduk demiş, inmiş, yanından böyle şimşek gibi birisi geçiyor, bir bakıyor ki İsmet Paşa kürsüde, kağıtları vurup, konuşmaya başlıyor ve şok vaziyetler İngilizler. Bunu niçin anlattım? Tabii bittikten sonra toplantı salonun ortasına bomba düşmüş gibi çıt yok, hiç kimse hiçbir şeyi, böyle bir şeyi beklemediği için tabii ilk toparlananlar nezaketten İsviçreliler geliyorlar, efendim, taraflara yaptığı konuşmalardan dolayı çok teşekkür ediyoruz, toplantıyı öğleden sonraya, çünkü o şekilde başlarsanız savaşsınız.

Söylemek istediğim bütün bunlara rağmen size yenik devletsiniz, başaramadınıza rağmen Türkiye'nin bir baş kaldırmasıdır. Son cümlemde mücadelenin özünde, bu diplomatik mücadelenin özünde Türkiye açısından ekonomik ve siyasi tam bağımsızlık vardır. Evet, belki adaları alamadınız, ama o zaman adaların geçmişine lütfen bakın, zaten 1912'de kimdeydi? Evet, belki boğazlarda uluslararası bir komisyon kuruldu, hükümler haklarınız ta 36'da tescil edildi, evet, doğru. Evet, Musul'u alamadınız, doğru, değinemediğim kayıpları ve maliyeti yüksek oldu, ama lütfen kazandıklarınıza bakı-

nız. Siz orada düveli muazzamaya, Avrupa'nın büyük devletlerine kafa kaldırdınız ve siz ekonomik ve siyasi bağımsızlığınızı alarak oradan ayrıldınız. Çok teşekkür ederim beni dinlediğiniz için.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Sevtap Demirci Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Sevtap Demirci Hocamızı uğurluyoruz, hemen diğer konuşmacılarımızla programımıza devam ediyoruz. Bugünün anısına bir dakika Sevtap Hocam, gemiyi de bekletiriz biz, Sayın Baro Başkanımız Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal bugünün anısına bir plaket takdim edecek Serap Hocamıza.

Değerli konuklar, ikinci hakkını da kullandığı için Serap Hocamız belki uzun sürdü, ama salonda dikkatte milim salise eksik olmadı. Onun için ben kendisine çok teşekkür ederim. Şimdi bir konu çok önemli olduğundan bir cümleyle tekrarlamak isterim. Lozan'a giden Türk heyetine İngilizler biz süper ligiz, biz Fenerbahçe'yiz, Galatasaray'ız, Beşiktaş'ız, sen Çemişgezek Sporsun dediler, bu muamele yapılmak istendi. Baştan istiskal edilip, aşağılanıp, bir defa orada Türkiye'nin ulusal çıkarlarını savunamaz bir psikoloji içine hapsetmek bu anlamda bir çatal içine alınmak istendi Türkiye. Şimdi belki terminoloji değişti, ama yeni Sevk 10 Ağustos 1920'de Osmanlı'ya dayatılan Sevr'in günümüzde güncellenmiş, format atılmış haline büyük Ortadoğu projesi diyorlar, genişletilmiş Ortadoğu projesi diyorlar. Şu andaki Sevr uygulaması Suriye'de, Irak'ta test ediliyor, sahada

uygulanıyor. Bu bölge bir mezhep türbülansına sokularak, Şii-Sünni kavgasıyla, Nusayri-Sünni kavgasıyla neticede atomizasyona, parçalanmaya tabi tutuluyor. 1000 yıl daha sürecek ve bitmeyecek yeni bir Kerbela faciası dayatılmış durumda, her türlü alt kimliğin birbiriyle boğazlaştığı bir mezbahaya, bir kanlı coğrafyaya dönüştürülmek isteniyor. Cumhuriyet'in kıymeti burada bir daha düşünölmeli, bir daha değerlendirilmeli. Türkiye bu tür bir etnik ve mezhepsel türbülansa, bu çemberin içine alınmak isteniyor. Hem birey olarak, hem kolektif olarak, yurttaşlar olarak bu konuda tercihimiz ve duyarlılığımız tabii ki Cumhuriyet'ten yana, Lozan'ın kazanımlarından yana, Lozan'ın mirasından yana, Türkiye'nin ulusal bütönlüğünden yana olmalıdır.

Şimdi ikinci konuşmacımız Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Sayın **Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran**, buyurun Hocam.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN (*Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi*) - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Saygıdeğer katılımcılar, aranızda bulunmaktan dolayı son derece memnunum. Ben derslerde öğrencilerime de şunu söylerim: Ağır yüklerin taşıyıcısı az olur. Bizler Türkiye Cumhuriyeti'nin yükünü sırtladık, dolayısıyla bu yükü taşıyacak çok fazla insan bulunmaz. Yani Sayın Başkanın sözüne katılıyorum, önemli olan sayı değildir, önemli olan niteliktir. Bu son derece önemli, onun için sizin buraya teşrifiniz bizi son derece memnun etmiştir. Sizin gibi nitelik-

li insanlar arasında Lozan'ı konuşmak ayrıca bana büyük de bir haz vermektedir. Bunu burada paylaşmak istedim sizinle.

Türklerin Mücadelesi

Kardeşlerim, bugün 24 Temmuz, bana sorsanız Türk tarihinin en önemli günlerinden biridir, ama medyaya bakın, basına bakın, bugünle ilgili çok fazla bir şey bulmanız mümkün değildir. Ancak cumhuriyetin sorumluluğunu yüklenmiş olanların sağda solda şimdilik cılız, ama ileride göreceksiniz, çok büyük sesler getirecek bunlar, onların çabalarının dışında pek fazla bir şey göremiyoruz. Bugün önemli bir gün, bundan 91 yıl önce İsviçre'nin Lozan kentinde bir barış konferansı toplandı, hepimiz biliyoruz. Barış Konferansı ve bu konferansta iki taraf vardı: Hocam söyledi, çünkü ben de aşağı yukarı aynı konuları konuşacağım. Onun temas ettiği yerlere sadece değinip geçeceğim, diğer yerlerden biraz sizinle teferruatı paylaşmak isterim. Taraflardan biri o dönemin en büyük devletleri diyebileceğimiz bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin konumunda olan İngiltere'si, arkasından Fransa'sı, İtalya'sı, Amerika Birleşik Devletleri gözlemciydi, ama Türkiye'nin aleyhine olan kapitülasyonlar meselesinde, Ermeni meselesinde, özellikle de adli kapitülasyonlar meselesinde Batılıları destekledi gözlemci olmasına rağmen, yani o da bizim karşıımızdaydı. Romanya'sı, Sırp, Hırvat, Slovenyalı, Japonya'sı bir tarafta, öbür tarafta Yunanistan, bunlar aynı bloktaydılar. Hocam belki atladığı için söyleye-

medi, Paris'e gelmiş İngilizler, bütün muhaliflerle ortak bir mutabakat metni hazırlamak için çalışmalar yapıyorlardı Kasımın 10'undan sonra, 1922'nin Kasımından sonra İngilizler gelmiş Paris'e, Fransızlarla özellikle ortak hareket etmek için mutabakat metni hazırlamak istiyorlar. Bunun çabası vardı, yani karşıımızdaki bir blok var, bunu görmemiz lazım. Onların karşısında kim var? İkinci taraf var işte, onların karşısında da Türkler vardı.

Bir tarafı söyledim, dünyanın büyük güçleriydi. Öbür taraf neydi? 10 yıllık savaştan çıkmış, fakir, yorgun, ama yeni bir devlet, Türkiye Büyük Millet Meclisi Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, bir tarafta da bunlar vardı. Büyük mücadele verilmiştir. Buraya giden Türk heyeti bağımsızlığını sınırlarını önce, sonra bu sınırlardaki bağımsızlığını ve egemenliğini sağlamak için cephede verilen mücadele kadar büyük mücadele vermiştir. Bunu görmemiz lazım. Lozan dediğimiz bugün andığımız, başarı saydığımız -niçin saydığımızı daha sonra söyleyeceğim- olay sadece cephelerde kazanılan bir zaferin sonucu değildir. Cephelerle birlikte Lozan'da masada kazanılan zaferin bir sonucudur. Lozan Türkiye'nin tapusudur, söylendi. Çok doğru bir tanımlamadır, bugün bu tapuya ortak çıkarılmaya çalışılıyor. Lozan Türkiye'nin namusudur, doğrudur. Namusumuz kirletilmeye çalışılıyor. Lozan Türkiye'nin âdeta kimliğidir, kimliğimiz değiştirilmeye çalışılıyor. Onun için Lozan'a mutlaka sahip olmamız lazım, Lozan'a sahip çıkmamız lazım. Bugün gerçekten son

derece önemli bir gündür Türk tarihinde, bunun önemini bilerek buraya geldiniz, tekrar size teşekkür ediyorum.

Mudanya Başarısı

Şimdi şunu söylemem lazım: Lozan'a nasıl gelindi? Hocam biraz anlattı, orayı geçeyim. Büyük taarruzu başlattık, büyük taarruz başarılı oldu. Birliklerimiz, ordularımız İzmir'e girdi 9 Eylülde, 9 Eylülde sonra da devam etti biliyorsunuz. Öyle bir hale geldik ki 18 Eylülde artık Anadolu'da esirler dışında Yunan askeri kalmamıştır. Anadolu'nun büyük bir kısmı kurtarıldı. Ordumuz Balıkesir üzerinden Çanakkale'ye yöneldi, ama bu defa karşıımızda Yunanlılar yok, bu defa karşıımızda hepimiz biliyoruz, İngilizler var, ihtilaf devletleri dediğimiz müttefikler var. Şimdi gazeteciler heyecanlandılar, telaşlandılar, hemen İzmir'de **Mustafa Kemal Paşa**'ya soruyorlar. Diyorlar ki: *“Nasıl, İngilizlerle savaşıcağınız, İngilizlerle savaşı göze alıyorsunuz?”* Ordu Çanakkale'ye yürüyor, İngilizlerle savaşıcağınız. **Mustafa Kemal Atatürk**'ün verdiği cevap çok enteresandır: *“Ordumuz topraklarını kurtarmak istiyor. Ben topraklarını kurtarmak isteyen orduya hayır, kurtarma diyemem”* Bu çok önemli bir mesajdır. Diyor ki biz topraklarımızı kurtarmak için savaşıcağınız, savaşa devam edeceğiz. Eğer savaş istemiyorsanız barış yapalım ve bu barışın ilk adımı olarak da biliyorsunuz Mudanya Mütarekesi ekimin başında toplandı, 4-11 Ekim 1922'de. Mudanya da önemli bir başarıdır, bunu söylememiz lazım. Neden önemli

bir başarıdır? Çünkü Mudanya mütarekesiyle Trakya savaşılmadan kurtarıma sözü alınmıştır. Kurtarılmamıştır, kurtarılmıştır desek yanlış olur. Mudanya mütarekesini hatırlarsanız şöyledir: Yunan ordusu 15 gün içerisinde Trakya'yı boşaltacak. Boşaltacak da Türklere mi teslim edecek? Hayır, Trakya'yı ihtilaf devletlerine teslim edecek ve barışa kadar Türk ordusu orada sadece güvenliği sağlamak için 8 000'den fazla asker bulunduramayacak.

Onun dışında şuradan birkaç şeyi okuyayım size: Barışa kadar Çanakkale'nin iki kıyısından Türk ordusu 15 km geride kalacak, barışa kadar Türkiye ve İngilizler Çanakkale'de hiçbir askeri faaliyete girişmeyecekler, barışa kadar Türk kuvvetleri İstanbul ve boğazlara giremeyecek, barışa kadar Gelibolu yarımadasının tümüne Türk askeri giremeyecek. Ne zamana kadar? Barışa kadar. Barış yapılmazsa bunların hepsi olacak. Yani şu Lozan'a giden heyet ağır bir barış baskısı altındaydı. Neden? Barışı yaparsa Çanakkale'yi kurtaracaktı, Gelibolu'yu kurtaracaktı, boğazları kurtaracaktı, İstanbul'u kurtaracaktı. İşgal altında olan yerler sadece bu da değildi, hocamız da söyledi, hepimiz de biliyoruz, Musul da işgal altındaydı, ama buraların kurtarılması bir şarta bağlanmıştı, barış şartına. Bunu İsmet İnönü bir röportajında şöyle söylüyor: **“Hayati bir engel olmadıkça barış yapmak mecburiyetindeydik”** diyor. Düşünün; siz barış görüşmelerine gitmişsiniz, topraklarınız işgal altında, barış yapamazsanız işgal devam edecek. Devam etmesinin ötesinde karşı koyacaksınız,

o ayrı bir mesele, karşı koyarsınız, ama sonunu bilemezsiniz ki, karşınızda Yunanlılar yok, bunu görmemiz lazım.

Lozan Talimatları

İkincisi, şöyle bir şey var: Barışı yapacaksınız, barışı yapmazsanız cephede kazandıklarınızı da kaybetmek durumuyla karşı karşıyasınız, cephede kazandıklarınızı da kaybedebilirsiniz. O dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni en çok meşgul eden Atatürk ve arkadaşlarını özellikle konu budur, cephede kazandıklarımızı acaba kaybedecek miyiz barış görüşmelerinde? Barış görüşmeleri çok çetin geçmiştir. Nasıl barış yapacağız? Aslında Lozan'a giden heyete çok fazla bir inisiyatif kullanma imkânı verilmemiştir. Neden? Şuradan size söyleyeyim, Türkiye Büyük Millet Meclisi toplandı ve Lozan'a giden heyete 14 maddelik bir talimat verdi. Lozan'da şunları gerçekleştireceksiniz. Nedir onlar, söyleyeyim size: Türkiye'nin bağımsızlığı ve egemenliği sağlanacak. Mondros imzalandıktan sonra işgal edilmemiş topraklar Türkiye sınırı olacak. Konferansın kesilmesine bile sebep olsa -dikkat ediniz- Türk topraklarında bir ermeni yurdu olmayacak. Konferansın kesilmesine bile sebep olsa kapitülasyonlar kaldırılacak. Musul sınırlarımız içinde olacak, aksi takdirde Ankara'ya danışılacak. Olmayabilir, ama Ankara'ya danışılacak. Suriye sınırı Hatay'ı alacak şekilde güneye çekilecek. Meriç Nehri Türkiye'nin sınırı olacak, Batı Trakya'da plebisit yapılacak. Boğazlar ve Gelibolu'da yabancı asker

olmayacak, azınlıklar meselesinde mübadele esas olacak. Osmanlı borçları -ki 140 milyon altın borcumuz vardır Lozan'a gittiğimiz zaman- Osmanlı'dan ayrılan devletlere paylaşılacak. Türkiye'ye düşen pay Yunanistan'ın savaş tazminatı olarak tahsil edilecek. Ordu ve silahlarda bir kısıntıya gidilmeyecek. Türkiye'deki yabancı kurumlar tamamen Türk kanunlarına tabi olacak. Türkiye'den ayrılan -buraya da dikkat ediniz, kendi derdine düşmüş, bağımsızlığını, egemenliğini tescil etmek isteyen bir devlet kendinden ayrılmış toprakların da derdine düşüyor. Bu madde önemlidir- Arap topraklarında Misak-ı Milli esaslı belirlenecek, halkın kendi kaderini kendisinin belirlemesi sağlanacak. 14 madde bunlardır, özetini burada yapmış oldum. Bu tabii bizim görüşümüz, biz oraya gidince bunları vermediler. Çünkü biz oraya nasıl bir talimatla gitmişsek, Lord Curzon da, Fransa Başbakanıydı biliyorsunuz delegasyon başkanı Poincaré, Poincaré de, diğerleri de oraya belli düşüncelerle gelmişlerdi. Hepsinin önceliği vardı, hepsinin yapmak zorunda oldukları, bunu yapmadan barışı imzalamayız diye düşündükleri vardı.

Hoca Hanım söyledi, bizi 28 Ekimde Lozan'a davet ettiler, davet tarihi 28 Ekimdir. 13 Kasım'da başlayacak Lozan görüşmelerine katılacaksınız dediler. Heyetimiz gitti, 13 Kasım'da orada, söyledi, 13 Kasım'da trenden inmişlerdir, kimse yok. İsmet İnönü'ye haber verilmemiştir. İstanbul'dayken General Harington'la görüşmüştür, ne seçimlerden bahsetmiştir, ne konferansın bir hafta ertelendiğinden bahsetmiştir. Bu baskı

altına almanın bir yoludur. Lord Curzon bütün konferans boyunca İsmet İnönü ve Türk delegasyonuna memur muamelesi yapmak istemiştir. Onların o konferansta bir etkinliğinin, bir yönlendirmesinin söz konusu olamayacağını hissettirmek istemiştir ve bunu konferansın başından sonuna kadar da -zaten ikinci bölümde yoktur o, ama gelenler de aynı şeyi devam ettirmişlerdir- sağlamaya çalışmışlardır. Kolay olmadı. Mesela, biliyorsunuz 13 Kasım'da görüşmeler olmadı, 21 Kasım'a ertelendi. İsmet İnönü bundan yararlanarak kendilerini davet eden Hoca Hanım söyledi, Paris'e gitti, Başbakanla görüştü. Biliyorsunuz Fransa için Lozan'da en önemli mesele kapitülasyonların kaldırılmasıydı. Biz biliyorsunuz ilk kapitülasyonları Fransızlara verdik, 500 yıldır devam eden bir ayrıcalıkları var hem kanuni olarak, hem de ekonomik olarak ve bunu Osmanlı Devleti son 150 yıldır kaldırmak için elinden geleni yaptı. Hepimiz biliyoruz, ama bir kere daha tekrarlayayım, savaş başladığında İttihat Terakki Cemiyeti bir emriyle kapitülasyonları kaldırdığını ilan etti. İlk karşı çıkan Almanya olmuştur. Wangenheim diyor ki: ***"Bir dakika, siz ne yapıyorsunuz? Bunlar karşılıklı anlaşmalara tabidir, tek taraflı olarak bunu kaldırmak mümkün değil"*** Dolayısıyla Osmanlı Devleti 150 yıldır çabasına rağmen kapitülasyonları kaldırmamıştır. Fransızlar gene kaldırılmasını istemiyorlar.

İsmet İnönü'nün hatıraları yayınlandı. O hatıralarda size şuradan bir bölümünü kısaca Poincaré'yle Paris'te görüşüyor İsmet İnönü, ona

kapitülasyonlar meselesini açıyor. Nedir, nasıl davranacak görüşmeler sırasında? Aynen okuyorum: Mösyö Poincaré benim kapitülasyonların kaldırılması hakkındaki mülâhazalarımı dinledi. Kapitülasyonlar eski muahedelere -yani anlaşmalara- bağlıdır. Bunlar durmaktadır. Yapılacak muahdede yer olmayacaktır ve olamaz. Siz kapitülasyonlar kaldırılacak diye talimat var, Fransız delegesi de kaldırılmayacaktır diyor. Fransa bizim dostumuzdu, Ankara Anlaşmasını imzalamış gitmişti. İtalya bizim dostumuzdu, biz bunlardan destek bekliyorduk, yardım bekliyorduk, ama bakın söylediği söze, kaldırılamaz, söz konusu olamaz. Orada Mussolini'yle görüştü biliyorsunuz, onlar da 12 ada Mussolini'nin elindeydi. Şunu söylememiz lazım: 12 ada Lozan'a gittiğimizde hukuken Osmanlı'nındı, ama alacak gücümüz yoktu, o ayrı mesele, ama bunu söylememiz lazım, hukuken Osmanlı Devletinin, Uşa ... Anlaşması imzalanmıştı, bize teslim etmeleri gerekiyordu. Balkan Harbi başladığı için de biz bunu almadık, onlarda kalmasına razı olduk, ama hukuken Osmanlı'nındı. Şimdi bunu almak istiyor tabii, niye istemesin, istemez olur mu? Hemen Mussolini'yle görüşmesinde onu da size şuradan kısaca bir bölümünü okuyayım. Mösyö Mussolini'ye Adalardan söz açmak istedim. Açtırmıyor söz. Adalar meselesi ne olacak dedim. Kendi işgallerinde bulunan adalar için kesin olarak vaziyet aldı, hallolmuş meseledir. Halledilmiş bir meselenin hiçbir surette tekrar konuşulması hatıra gelmez. Mussolini de adalar meselesini direktmiştir. Lozan'a giden heyeti

eleştirirler, Kıbrıs meselesinde, adalar meselesinde kapitülasyonları söyleyemem de, fazla ısrarcı davranılmadı diye, ama işte öyle değil, az sonra onları biraz konuşacağız.

Musul Meselesi

Lord Curzon Musul meselesini görüşmeye başladıklarında Curzon'a diyor ki İsmet Paşa: *“Musul bizim için bir vatan meselesidir, petrol meselesi değildir, ekonomik mesele değildir. Musul bizim için bir vatan meselesidir, biz Musul'u alacağız”* Curzon'un cevabını söyleyeyim: *“Musul Birinci Dünya Savaşında kılıçla alındı, verilmesi söz konusu değildir”* diyor, onun da cevabı budur. Çok çetin geçmiştir, gerçekten de Hoca Hanım da söyledi, Lozan görüşmeleri kesintiye uğradı. Birinci dönem 2.5 ay sonra kesildi. Kesilmesinin esas sebebi, üç tane asıl sebebi var: Biri boğazlar meselesi bizim aleyhimize işliyordu, ikincisi kapitülasyonların kaldırılmasını kabul ettiremedik, üçüncüsü de demin söylediğim gibi Musul meselesidir, Musul'un kimde kalacağı meselesidir. İkinci dönemde bunların bir kısmı hallolacak, bir kısmı hallolmayacaktır.

Lozan Büyük Başarıdır

Şimdi Lozan uzun sürdü, neden uzun sürdü, onu da biraz konuşmam lazım. Kimse uzun süreceğini düşünmüyordu. Bakın, İsviçre Cumhurbaşkanı Mösyö Hab ... açış konuşmasını yaptı. Hemen o indi, arkasından Lord Curzon çıktı. Bu planlıydı Hoca Hanımın dediği gibi,

İsmet İnönü'nün konuşması plansızdır. Plansız, ama Lord Curzon konuşmasını bitirdikten sonra konferans sona ermiştir, şimdi görüşmelere geçeceğiz dese İsmet Beyin konuşması mümkün değil, işte ona dahi fırsat vermeden kürsüye fırladı. Benim konuşacağım o değil, Lord Curzon Mösyö Hab'ın konuşmasına hem teşekkür edecek, burada toplanmasına, İsviçre'nin ev sahipliği yapmasına, hem de bazı şeyleri söyleyecek. İşte orada şöyle söylüyor, bir cümlesi var, tam olarak söyleyemeyeceğim, ama yaklaşık olarak şöyle: *“Bu güzel şehirde, bu güzel yerde 2-3 hafta geçireceğiz ve bu bize bir uzlaşma atmosferi yaratacaktır”* diyor. Konuşma böyle, yani kafasında görüşmelerin 2-3 haftada biteceği düşüncesi var. İlk görüşmeler 2.5 ay sürdü, kesildi. Kesinti 2.5 ay sürdü, fakat şunu da söylememiz lazım: Kesintiden sonra Türklerle İngilizler arasında diplomatik münasebetler kesinti sırasında da devam etmiştir. Diplomatik münasebetler, görüşmeler yok, ama İngilizlerle görüşmeler devam etti. Sonra 23 Nisanda hepimizin bildiği gibi ikinci dönem açıldı. İkinci dönem güya meselelerin bir kısmında uzlaşmış gidildi oraya, ona rağmen 3 ay sürmüştür. Bunun sebebini şöyle söyleyelim: Lozan bir başarı mıdır? İsterseniz bazı yerleri atlayarak oradan söyleyeyim. Lozan bir başarı mıdır? Evet, Lozan büyük bir siyasi başarıdır. Halledemedikleri vardır, o ayrı bir mesele, onu konuşacağız, ama siyasi bir başarıdır. Lozan'da mümkün olan her şey yapılmış mıdır? Bugün olaylara baktığımızda Lozan'a giden heyet elinden gelenin faz-

lasını yapmıştır. Biliyorsunuz İsmet Beyle Rauf Beyin arası açıktı. Rauf Bey hatıralarında Lozan Anlaşmasını şöyle değerlendiriyor, onu kısaca sizinle paylaşmak isterim. Rauf Bey diyor ki: *“Hülasa Lozan'da İsmet Paşayla aramızda hasıl olan anlaşmazlıklara rağmen memleket hesabına yapılma imkânı olanın en iyisi yapılmıştır”* Bunu İsmet Bey için Rauf Orbay gerçek olmasa kolay kolay söyleyecek biri değildir. Başbakanlıktan ayrıldı biliyorsunuz, aralarında ciddi bir mücadele vardır. İsmet Paşayla olan kavgası yüzünden Başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı, ama Lozan'da mümkün olan her şeyin yapıldığını açık açık söylüyor yakın tarihimizdeki hatıralarında. Türkiye'nin ilk Amerikan elçisi olan Mrs. Gru var, onun anıları da yayınlandı. O da Lozan'da bulunmuştur Amerikan heyetinin içerisinde, o da şöyle diyor: *“İsmet Paşa Lozan'da büyük diplomatik bir zafer kazanmıştır”* Bunu niye söylesin? Para verseniz bunu söyletemezsiniz, bunlar parayla pulla olacak işler değildir, gerçeği görüp, gerçeği ifade etmişlerdir. Lozan ciddi bir başarıdır. Atatürk'ün sözünü hepimiz biliyoruz: *“Bu antlaşma Türk ulusuna karşı yüz yıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşmasıyla tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın çöküşünü anlatan bir belgedir”* Kesinlikle öyle, Lozan olmasaydı Türkiye'nin nüfusunu 7 000 000 olarak düşünüyorlardı. Horas Rumbold'un bir sözü var, sonra okuyacağım onu. 7 000 000 küçük bir devlet nasıl bizimle eşit olur? Bunun bir kısmını kuracakları Ermenistan'ın doğuda, onun içine verecekler-

di, bir kısmını Trakya'da ya da İstanbul'dan ayrı sultanın olduğu bir başka devlette kurmayı düşünüyorlardı, onların içine verecekler. Yani Türkleri dağıtacaklar, parçalayacaklar ve sonunda da yok edeceklerdi. Şark meselesini kökünden çözmüş olacaktı, düşünceleri buydu. Bunun yırtıldığı, yok sayıldığı, onun yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının ve egemenliğinin tescil edildiği belge Lozan Antlaşmasıdır. Onun için de 24 Temmuz son derece önemlidir.

Yükselen Bir Ulus

Şimdi Lozan 19. Yüzyılın başlarından itibaren Türklerin lehine olan en önemli anlaşmalardan biridir. Neden? Eşit şartlarda müzakere edilmiştir, kolay değil. Nasıl eşit, onu da kısaca söyleyeceğim. Şimdi mesele şudur: Saint Germain olsun, Versay olsun, Trianon olsun, Nöyyi olsun, yani Sevr olsun, Birinci Dünya Savaşı sonunda mağlup devletlere imzalatılan barış antlaşmalarının hemen hemen hepsi önceden hazırlanmış, karşı taraf davet edilmiş, ellerine verilmiş, bir hafta kadar, 10 gün kadar incelemeleri istenmiş, arkasından tekrar toplantıya davet edilmiş ve antlaşmayı değişme yapmadan imzalamaları istenmiştir. Onun için de bugün hiçbirisi yürürlükte değildir, hiçbirisi, ama Lozan öyle olmadı. Lozan karşılıklı müzakereler, tartışmalar sonucunda gerçekleşti. Lozan'ın altında diğer devletlerin imzası var. İmzası ne demek? Rızaları var. Tartışmalarla oldu bu iş. Lozan çok önemli bir siyasi belgedir, çok önemli bir siyasi anlaşmadır. Bunu biz söylüyoruz, Türk'üz, tabii

böyle söyleyeceğiz diyebilirsiniz, ama bakın, şurada size yine tarihçi Toynbee'nin Lozan'ı değerlendirmesini söyleyeceğim. Lozan'da müttefikler Türk milliyetçilerinin hemen hemen tüm taleplerine boyun eğdiler. Dünya şaşılacak şu manzarayla karşılaşmıştır: Yenilgiye uğratılmış, görünürde yıkılmış olan bir ulus yıkıntıların üzerinden yükselerek, kesinlikle eşit koşullar içinde dünyanın en güçlü uluslarının önüne çıkarak, dünya savaşının muzafferlerinden hemen hemen her ulusal isteğini kazanarak çıkmıştır. Bu da dediğim gibi parayla olacak şeyler değil bu, bunu gördüğü için, buna inandığı için *“Türkiye”* adlı kitabında açık açık yazıyor bunu Arnold Toynbee, dolayısıyla 19. Yüzyıla kadar bütün antlaşmaların Türkiye lehine olan en önemlilerinden bir tanesidir.

Birkaç şey daha sizlerle paylaşmak isterim uygun görürseniz, bir başkası şudur: Hukuken Türk devletini ferman olan Sevr Antlaşmasının ortadan kalkması, Lozan'da Sevr'i imzalayanların imzası vardır dedik. Türkiye'de şöyle bir şey var, bunu da burada söylemem lazım: Bazıları derler ki sağda solda hiç önemli değil: Lozan'la Sevr'i mukayese etmek doğru değildir. Neden doğru değil? Çünkü Sevr bir mağlubiyetin, Lozan ise bir galibiyetin sonucu imzalanan anlaşmalardır. Tamam, ama şunu göz ardı etmeyeceksiniz: Siz savaşa girmiş, yenilmişsiniz, savaşın sonunda size bir metin vermişler. Metni almışsınız, biz bunu kabul edemeyiz demişsiniz, bu bir belalar topluluğu demişsiniz ve bunu imzalayanları vatan haini ilan ederiz demişsiniz, vatan haini ilan

etmişsiniz. Yeni bir mücadeleyi göze almışsınız, mücadele etmişsiniz, milli mücadele, bunu kazanmışsınız. Kazandıktan sonra tekrar Lozan'da toplanmışsınız, yeni bir belge ortaya çıkmış. Şimdi bu nereden nereye geldik diye Lozan'la Sevr'i mukayese etmek niye yanlış olsun? Eğer Sevr geçerliliğini yitirdiyse, bir proje olarak kaldıysa, bunu sağlayan milli mücadeledir, bunu sağlayan Mustafa Kemal ve arkadaşlarıdır. Her ne kadar Osmanlı Meclisi imzalamamışsa da, onaylamamışsa da Osmanlı hükümetinin Sevr'in altında imzaları vardır. Sevr'le mukayese etmek çok yanlış değildir. Sadece biz yapmıyoruz bunu, şuradan birkaç şeyi sizinle paylaşayım. Sevr'le mukayese eden Batılılar da var. Mesela, İngiliz Dışişleri Ofisinin bir değerlendirmesi var. Tarih, sayı bende var burada: **“Sevr Antlaşması Türkiye’yi müttefiklerin kontrolüne sokarken -dikkat ediniz- Lozan Antlaşması Türkleri kendi ülkelerinin patronu yapmıştır”** Sevr'le Lozan'ı mukayese ediyor. Lloyd Geroge'un, İngiltere Başbakanının bir değerlendirmesini sunacağım gene Sevr'le ilgili, Daily Telegraph Gazetesinde yayınlandı. Hemen 29 Temmuzda bakın, 24'ünde imzalandı, 29 Temmuzda değerlendirmesi var. Diyor ki: **“Mudanya Mütarekesi Sevr değildi, ama kesinlikle Lozan'dan daha iyiydi. Sevr'de Mudanya bir yenilmeydi, gerilemeydi, ama Mudanya'dan Lozan'a bir bozgundur”** İngiltere Başbakanının ifadesidir. Dolayısıyla Sevr'le mukayese etmek yanlış değildir, Sevr'de şark meselesini hallettik diye düşünüyorlardı. Osmanlı Devletine, daha doğrusu Türkleri Batı Avrupa'dan, Doğu Av-

rupa'dan, Balkanlardan attık, şimdi de Anadolu'dan çıkarıyoruz diye düşünmüşlerdi. Hepimiz biliyoruz, Sevr Anlaşmasında Türklere bırakılan toprak bugünkü Konya topraklarının iki misli kadardır, 200 000 km²'yi geçmez. Sadece Zonguldak'tan Giresun'a, biraz da Sivas'a doğru inen çok dar ve Karadeniz'e çıkışı olan bir bölgedir. Justin McCarthy şöyle diyor: **“Eğer Sevr uygulanırsa, Türkleri Anadolu'dan atmak ne kadar sürerdi zannediyorsunuz? Son 200 yılda bütün Doğu Avrupa'dan, Balkanlardan atılmadı mı Türkler, oradan atmak çok daha kolay olurdu”** Dolayısıyla Sevr'in yırtılması başlı başına büyük bir siyasi zaferdir. Bunu da burada söylememiz lazım.

Hasta adamı söyledim, onun üzerinde fazla durmayayım, ama şunu söyleyeyim: Türk toplumu maddi manevi yönden yarı sömürge durumundan kurtarılmıştır. Kapitülasyonlar söylemeye bile gerek yok, gerek adli kapitülasyonlar olsun, gerek mali kapitülasyonlar olsun kaldırmak başlı başına bir iştir. Lozan hiçbir şey yapmamış olsa bile kapitülasyonları kaldırdı desek başarıdır. Lozan hiçbir şey yapmamış olsa bile sınırlarımızı tescil etti, yeni bir devlet kuruldu desek diyebiliriz, başarıdır. Sadece kapitülasyonları kaldırmak için Osmanlı Devleti 150 yıl uğraşmıştır, az önce size söyledim.

Milli Devletin Temeli

Bir başka şey kozmopolit çok uluslu devlet yerine milli kültür olarak üniter bir devlete geçilmiştir Lozan'da, neden? Azınlıklarla geçilmiştir. Artık gayrimüslim unsurlar diye bir anlayış yok-

tur Lozan'da, azınlıklara geçilmiştir. Onlar da sonra kendiliklerinden vazgeçtiler. Bir başkası çok hukukluluktan vazgeçildi, tek hukuk sistemine dönüldü, neden? Kapitülasyonlar kaldırılınca yabancıların hakları ortadan kalktı. Öbür taraftan tarikatlar meselesi de ortadan kalktı. Böyle olunca tek hukuk sistemine geçildi. Ayrıca mübadele büyük bir başarıdır, bunu kabul etmemiz lazım. Mübadeleyle daha homojen bir toplum yaratılmıştır. İşte bunlar hep Milli Devlet'in, Milli Üniter Devlet'in temelidir. Bu temel Lozan'da atılmıştır. Hepsini halletmiş midir Lozan? Hayır, hepsini halledemedi. Batı Trakya, Musul, Adalar, Hatay, Boğazlar, Kıbrıs, bunlar kaldı. Keşke halletselerdi, ama şöyle düşünün bakın, saydığım meselede Kıbrıs 1871'den kalmadır, adalar Trablusgarp Harbinden kalmadır. Yani 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinin bütün kayıplarını Lozan'a giden heyetten halletmesini beklemek haksızlık değil midir? Ayrıca şu var: Reel politik diye bir şey var, dış politikada okutuyoruz, herkes biliyor bunu. Reel politik o günün şartlarını dikkate alarak yapılan bir politikadır. Eğer reel politiği dikkate almazsanız, o günün şartlarını dikkate almazsanız başarılı olmanız mümkün değildir. O gün belki başarılı olmuş gözükürsünüz, hemen arkasından yaptıklarınızın hepsi sıfırlanır. Sıfırlanır deyince yanlış anlamayın, sıfırlama başka anlamda kullanılıyor Türkiye'de ekonomik olarak, ben siyasi olarak başarısızlık olarak, onu söylemeye çalışıyorum. Dolayısıyla reel politığe uygun davranmıştır Lozan'a giden heyet. Ayrıca bir şey daha var, o

da uluslararası dış politikanın temel prensiplerinden biridir: Hep alarak kazanamazsınız, bu mümkün değil. Take and leave diyorlar, değil mi? Al-ver, alacaksınız, vereceksiniz. Hayatı konularda aldıklarınız verdiklerinizden daha fazlaysa, o başarılı bir politikadır. Bunu söylememiz lazım.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Cemalettin Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Hem içerik, hem de sunum olarak son derece etkili ve yararlı bir konuşma oldu. Şimdi Lozan zafer mi, hezimet mi? Bu çok söylenir, şu andaki siyasi iktidarın fikri gıdası, içinde yetiştiği düşünsel atmosferde Lozan bir hezimet olarak değerlendirilir. Osmanlı terekesinin kaybı olarak değerlendirilir. Bugünkü Türkiye'nin siyasi sınırları dışındaki haklardan vazgeçilmesi olarak değerlendirilir, ama şunu sormak lazım Hocamızın söylediklerine ilaveten: Siz şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi sınırları içindeki egemenlik haklarınızdan vazgeçiyorsanız, Türkiye içinde bir ilçeden bir ilçeye, bir ilden bir ile, Lice'den Bingöl'e, Kulp'a ulaşım güvenliğini sağlayamıyorsanız, ulaşım güvenliğinden vazgeçmişseniz bunu söylemeye hakkınız var mı? O zaman biri de çıkıp bu iddialarına karşılık bu rezalet değil de nedir demesi haksız mı olur? Bu konularda öncelikle dönemin şartlarını göz önüne almak, reel politığe uygun düşünmek ve davranmak lazım.

İkincisi, Osmanlı Devletinin o günkü siyasi iktidarı Birinci Dünya Savaşına girme sürecinde fırsat bu fırsat dedi, kapitülasyonları kaldırdım

dedi. Kolektif ve kurumsal bir sülükten kurtulmak istedi. Türk milletine musallat olmuş bir sülükten, bir vampirden kurtulmak istedi, siyasi bir vampirden, ekonomik bir vampirden. Buna ilk kim karşı çıktı, biliyor musunuz? İstanbul'daki Alman Sefirikebiri, yani Alman Büyükelçisi. Bugün hâlâ devasa bir binadır, görkemli bir binadır Gümüşsuyu'ndaki Alman Sefareti. Orada Osmanlı Bakanlarını, veziri vüzerayı ayakta tutup, kapısında bekletip, istiskal eden o büyük müttefikin büyükelçisi Baron Von Wangenheim diğer husumet halinde olduğu diğer büyükelçilere, diğer devletlerin temsilcilerine dedi ki: *"Gelin beraber konuşalım, bu Osmanlı bir denizlik yaptı. Çok taraflı anlaşmalar, uluslararası anlaşmalar tek taraflı irade beyanıyla kaldırılamaz, beraber tepki gösterelim"*. Buyurun size bir müttefik fotoğrafı!

Şimdi biraz daha değişik bir konu, değişik bir açıdan Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu Marmara Üniversitesi öğretim üyesi, buyurun Hocam.

Prof. Dr. SÜLEYMAN BEYOĞLU (*Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*) - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Saygıdeğer dinleyiciler, sizi yormadan biraz değişik bir konu evet, belki ramazana da uygun bir konu, Lozan'da mukaddes emanetlerle ilgili, yani kutsal emanetlerle dediğimiz bugün Topkapı Sarayı'nda bulunan ve ziyarete açık has oda dediğimiz bölgede yerde, Topkapı Sarayı'nda bulunan emanetlerin Lozan'da nasıl gündeme geldiği ve nasıl çözümlendiğiyle ilgili bir-iki cümleyi sizinle pay-

laşmak isterim.

Öncelikle şunu söyleyeyim: Tabii Lozan konusundaki duyarlılık keşke toplumun bütün kesimlerine yayılmış olsa, gerçekten de ifade edildi, son 100 yılda yapılmış en önemli anlaşma, Türk tarihi içinde belki maksadımızı aşacağız, ama dünya tarihi için de önemli bir anlaşma, hâlâ devam ediyor. Dolayısıyla İstiklal Savaşının taçlandırılması anlaşması, uluslararası tasdiki bir manada, onun için bu anlaşmayı mutlaka iyi okumak ve ayrıntıları, sadece metni değil, görüşmeler sırasında alt komisyonlardaki müzakereleri de iyi tetkik etmek lazım.

Mukaddes Emanetler

Benim bugün size takdim edeceğim konu da müzakerelerin alt komisyonda ve daha sonra üst komisyona gelen bir konu. Tabii mukaddes emanetler deyince, kutsal emanetler deyince nereden geldiler bunlar, neresi kutsal ya da onu belki öncelikle belirtmek lazım. Şimdi biliyorsunuz Osmanlı İmparatorluğu veya Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim'le beraber, yani 1517'de Mısır'ın fethiyle beraber Hicaz'a hâkim oldu. Böyle yanlış kullanmayalım, Yavuz Sultan Selim'in ya da I. Selim'in deyimiyle o meşhur hükümdarın deyimiyle hal Hadim-ül Haremeyn değil, Memluk Sultanlığına bağlı bir bölgeyken Osmanlı sultanlığına, Osmanlı Devletine bağlı tabi bir yer haline gelmiştir Kahire'nin zaptından sonra 1517'de. Nasıl geldi? Dediğim gibi tabilik suretiyle, yani oranın hâkimi vaziyetinde olan Mekke, Medine'yi yöneten Şerif Berakat oğlunu

Kahire'ye göndererek, 12-13 yaşlarındaki oğlu Ebu Numeyn'i Kahire'ye göndererek Yavuz Sultan Selim'e Mekke ve Medine'nin anahtarlarını verdi. Bu arada bazı hediyeler getirdi. Bunlar arasında mukaddes emanetlerin belki en önemlisi de *"hırka-ı şerif"* dediğimiz peygamberin hırkalarından birini ve Kâbe'nin anahtarını ve niteliğini şu anda bilmediğimiz, çünkü Yavuz'un Kahire seferi sırasında kendisine ne verildiğinden ne yazık ki yanında giden tarihçiler pek söz etmiyorlar. Evliya Çelebi bahsediyor bunlardan 17. Yüzyılda artık, dolayısıyla tam ne verildiğini bilmiyoruz, ama hırka büyük bir ihtimalle bu sırada Ebu Numeyn Hicaz'ın anahtarını ve hırkayı verdi. Bir de daha önemli belki sancak-ı şerif, yani Hz. Peygamberin kullandığı sancak, tabii *"ukab"* deniliyor, hepinizin takdir edeceği gibi kullanılması artık mümkün olmamış bir torba içinde siyahlaşmış, kömürleşmiş kumaşın bulunduğu bir sancak *"livayı saadet"* deniliyor. Bu hırca bir şaire Hz. Peygamber tarafından hediye edilmiş. Kab b. Zuheyr diye bir şair, çok güzel bir kaside okumuş ve İslam'ı seçmiş. Hz. Peygamber de 631 senesinde üstündeki hırkayı çıkarıp, kendisine giydirmiş. Böylece *"kaside-i gürde"* de deniliyor, hırca kasidesi, Türkçesi de defalarca basıldı.

Baştan mukaddes emanetleri şöyle hemen sayıp Lozan'a geleceğim. *"Dendan-ı saadet"*, yani Uhud Savaşında Hz. Peygamber'in kırılmış olan dişi veriyor. Bunların otantik olup olmadığı -sahte demiyorum bakın, özellikle kullanıyorum. Dün çünkü bir televizyon kanalında

gene bu konuda bir tartışma oldu. Ben de yıllar önce bir yazdığım makalede *"emanetler mukaddes ya da kutsal, ama hangileri"* diye bir makale yazmıştım. Sonra birçok da tepki aldım, onu da söyleyeyim. Bu netameli konu diye niteleniyor. *"Dendan-ı saadet"*, yani dişi, Uhud Savaşında kırılan dişi, *"lilyeyi saadet"*, birçok camide, şurada burada var olan Hz. Peygambere izafe edilen sakal, sababe biriktiriyormuş. Aslında bidattir biliyorsunuz, İslam'a aykırı bir durumdur, ama Hz. Peygamberin de toplamanın dediği söylenmesine rağmen, fakat gene de toplandığı söyleniyor. Tabii bu birçok yerde var, birbirinden farklı renklerde, bunların tabii gerçek olup olmadığı sizin takdirlerinize arz ediyorum. Bana göre bunlara otantik denilmesi pek mümkün değil. Sancak-ı şeriften bahsettim, Hz. Musa'nın asası, yine kemani peygamberi, yani yay, ok yayı, mizarı saadet ... yani Kâbe su oluşu, hacrül esved çerçevesi, o meşhur biliyorsunuz hacrül esved taşının çerçevesi, Hz. İbrahim'in penceresi, yani Hz. İbrahim'e tarihlenir mi, tarihlenmez mi? Tarihlenmez herhalde, ama böyle şu anda sergileniyor. Mürü saadet, Hz. Peygamberin mührü akik taşından kırmızı bir, orada görmüşsünüzdür eğer gittiyseniz, tabii 19. Yüzyılda imal edilmiş, onu da söyleyelim, açıkça söylemek lazım, ama Hz. Osman zamanında Hz. Peygamberin gerçek mührünün kuyuya düşürüldüğü su çekme esnasında biliniyor, ama ondan sonra yapılmış. Şu andaki de 19. Yüzyılda Topkapı Sarayında sergilenen o, belki önemli görülen. Nameyi saadet, yani Hz. Peygambere izafe edilen veya izafe edilen de-

meyeyim, daha dikkatli bir lisan kullanayım, Hz. Peygamberin çeşitli yerlere yazdığı mektuplar. Bizde şu anda 8 tane dünyada biliniyor, ama 6 tanesi üzerinde çalışma yapılmış. Prof. Hamidullah, Muhammed Hamidullah bir çalışma yapmış. C14 karbon metodu uygulanmamış, bir tanesi hariç Şerif Hüseyin'in Ürdün'de bulunan hariç, ama Topkapı Sarayında da biliyorsunuz 4 tanesi bulunuyor. Belki önemli, en önemli şeylerden biri, onu söyleyelim. Mushaf-ı saadetler, yani Kur'an-ı Kerimler 40 civarında, hatta Hz. Osman'ın Kur'an-ı Kerim'i diye okurken, şehit olurken okuduğu Kur'an-ı Kerim diye sergilenen Topkapı Sarayı'nda bir de Kur'an-ı Kerim var ki bu da nem sonucunda oluşmuş, o kan lekeleri değil, ama ona izafe edildiği için, çünkü birçok Kur'an mushafı var 40 civarında. Bir de bunların sayıları giderek artıyor, sergilenen sayıları, şu andaki son öğrendiğim kadariyle 817'ye çıkmış sayıları ve bunlar ne bakımdan önemli? Bir defa Hz. Peygamber ashabına ait olduğu iddia edildiği için önemli, tarihi önemleri var ne olursa olsun, mektuplar 19. Yüzyılda bulunmuş yalnız, onu da söyleyelim. Bu Hz. Peygambere izafe edilen mektupların tamamı 19. Yüzyıl, hatta en son mektup da 1980 yılında bulunmuş. Bu bulunuşu ve ondan önceki akıbetleri hakkında bulunuşunu biliyoruz da, akıbetleri hakkındaki iddialar daha önceki özellikle bunlar genelde Fransızlar, onu da söylemek lazım. Perpinyani ... diye bir Fransız... telog, yani Mısır uzmanı, eski yazı uzmanı birisi, hatta bizde bulunanların birkaç tanesini bu Fransız Osmanlı

Sarayına Abdülaziz döneminde parayla satıyor. Dolayısıyla bu bakımdan önemli belki, herhangi kimselere ait olsa bile tarihi ve sanat değerleri olan eşyalar bu Topkapı Sarayında sergilenen eşyalar ve yakıştırılan kişi veya devirle ilişkisi olmayan, ama mukaddes beldelere, yani kutsal mekanlara hediye edilen Hz. Peygamber'in mezarı gibi, Kâbe gibi birtakım yerlere hediye edilen eserler bunlar. Bunların başına birçok şey gelmiş, burada uzun bir şey, sorarsanız söylerim daha sonra, ama birçok defa soygunu varmış bu eserler, onu söyleyelim. Yani onun için akıbetleri konusunda ancak 19. Yüzyıldan sonra Osmanlı Padişahları bunu Yavuz Sultan Selim de getirdiği zaman şimdiki sergilendiği Has Odaya bunu yerleştirdi bu emanetleri ve oradan beri emanetler en son da 1917 yılında Medine terk edilirken veya Medine'nin boşaltılması gündeme getirilirken -Medine biliyorsunuz 1919 Ocağında ancak Osmanlı askerleri tarafından boşaltıldı- Hayrettin Paşa tarafından hem Medine'de kütüphanelerde bulunan eserler, hem de burada bulunan, yani Hz. Peygamberin mezarında bulunan mukaddes emanetler -ki 81 parça, bunlar çok değerli tarihi eserler, şu anda sergileniyor bir kısmı- bunların da getirilmesiyle bugünkü has odadaki mukaddes emanetler toplanmış oldu. Yani mukaddes emanet, kutsal emanet dediğimiz eşyalar dediğim gibi 817'ye çıkmış. Bunların arasında birtakım iştenaleni saadet denilen, yani ayar gezileri veya çarıkvarı ayakkabı gibi birtakım Hz. Peygambere izafe edilen eşyalar da var.

Şimdi hemen Lozan'da bu konu nasıl gündeme geldi, ondan bahsedeyim. Çünkü bu konu pek işlenmiyor. Yani Lozan ben de Lozan metinlerini okurken bu hocamızda bir cildi var, 8 tane ayrı kitapçık halinde yayınlandı Yapı Kredi tarafından, orada okurken yıllar önce dikkatimi çekti ve bir-iki makale yazdım, konuyu gündeme getirmeye gayret ettim, ama kimse okumuyor, onu da söylemek lazım. Lozan Konferansında bu emanetler 25 Ocak, yani birinci dönemde 1923'te emanetler meselesi İngilizler tarafından üçüncü alt komisyonda Royan ... tarafından, İngiliz temsilci tarafından gündeme getiriliyor. Andrea Royan diyor ki: ***"Bu 1917'de naklettiğiniz mukaddes emanetler, kutsal emanetler mutlaka geri iade edilmeli, alındıkları yerlerden geri götürülmeli"*** Biliyorsunuz Sev'r'de arkeolojik araştırmalarla ve tarihi eserlerle ilgili birçok madde var. Adeta arkeolojik araştırmalar sahası yapıyor Türkiye'yi ve bu çıkarılan eserleri de bize bırakmıyor, hepsini çıkardıklarını götürübilme hakkı var. Onun için bunlar tarihi esere meraklı Batılılar, bunları da arzu ediyorlar. Diyorlar ki: Hz. Peygamberin mezarı boş kaldı, dolayısıyla mezara bu emanetleri tekrar götürüp koymak, Mekke ve Medine'ye bu eserleri yeniden iade etmek lazım. Biz burada Hicaz Krallığının, yani kendi kurdurdukları, Şerif Hüseyin'e ilan ettirdikleri 26'da ona da bir darbe yaptırarak, Suud'a darbe yaptırarak şimdiki Rehabi'yi hanedana darbe yaptırarak kovdukları Şerif Hicaz Krallığının bir isteğidir bu, biz onlar adına bu emanetleri sizden istiyoruz" ve bu eşyaları istemenin kendilerinin hakları oldu-

ğunu da iddia ediyorlar. Bizim hakkımızdır bu şey, çünkü biz bir İslam devletiyiz. İngiltere söylüyor, dikkatinizi çekerim bunu, biz İslam devletiyiz, Müslümanların haklarını savunmak ve kendi tebaamızın, kendi tabi olan, bize tabi olan vatandaşlarımızın haklarını da koruyoruz. Onun için bu konuda İngiltere çok hassastır diyor Royan. Zaten bu mukaddes emanetler birçoğu mukaddes değil, kutsal değil, bunlar Hintli Müslümanlar tarafından bölgeye hediye edilen, peygamberin mezarına veya Kâbe'ye hediye edilen emanetlerdir, eşyalardır. Maddi değeri olan şeylerdir. Dolayısıyla Hindistan'ın hâkimi olarak bizim bu eşyaları, Hintliler bize diyorlar, çünkü Hintliler bize baskı yapıyorlar bu eşyalar geri gelsin diye, Hindistan Müslümanlarının da bu konuda talepleri var diyorlar. Fransızlar da tabii dostları, müttefikleri İngilizleri destekliyorlar ki hemen, evet, bunlar geri iade edilmelidirler. Yani bu konuda bakın, herkes bir işbirliği halinde olmuşlar ve gerçekten Türkiye İngilizlere karşı mücadele ediyor. Asıl mesele İngilizlerle, onun için de Şükrü Kaya bizim daha sonra Başbakanlığımızı da yapan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlarından -dışışleri müşaviri olarak, bakanlığın müşaviri olarak gitti oraya- görüşmede Royan'a diyor ki: ***"Bu konuda size şunları söyleyebilirim, argüman olarak şunları söylüyorum"*** diyor, böyle savunuyor. Şükrü Bey: ***"Bu emanetler, kutsal emanet dediğimiz bütün bu eserler bir defa Müslümanların malıdır. Bunu bir defa kabul edin. Kutsal eşyaların durumunu görüşmek ancak din kurallarıyla ve Müslümanlar arasında mümkündür. Yani dini***

hükümler, İslam'ın hükümleri geçerlidir bunun için, sizinle bu konuyu bizim konuşmamız bile doğru değildir. Bu konuda ancak Müslümanlar karar verebilir ve Müslümanların halifesi, İstanbul'daki halifesi karar verebilir. Sorumlu olmayanlar, dini açıdan bu konuyla alakası olmayanlar bu konuda karar vermeye yetkili değildirler. Yani sizler yetkili değilsiniz. Bizim de dini bir konuda hüküm vermemiz bir yükün altına girmemiz olur ki biz dini siyasete alet etmiş oluruz" diyor. Bakın, çok önemli, yani dini bir konuda uluslararası bir anlaşmaya herhangi bir madde koymak bizi ve uluslararası bir anlaşmayı dini siyasete alet etmiş oluruz diyor. Oysa bir siyasi anlaşmada, bir hukuki anlaşmada böyle bir hüküm, dini bir hüküm yer alamaz diyor. Hatırlar mısınız, doğalgazla ilgili İran'la yapılan anlaşmada *"Allah şefaate ederse gazı veririz"* diye bir anlaşma maddesi var. Hocamızın efendim imzaladığı, ismini söylemiyorum, hocamız dedik. Üstelik bu konulsa bile, uluslararası bir anlaşmaya dini bir hüküm konulsa bile, yani kutsal eşyalarla ilgili bir hüküm konulsa bile bu hiçbir zaman uygulanamaz diyor. Müslümanların halifesi kutsal yerler ve kutsal makamlar üzerinde yetkilidir. Bu yetkiyi kaldırmaya hiç kimsenin gücü yetmez. Böyle bir teklifte dahi bulunulamaz, yani siz bu teklifte bulunmamanız gerekir. Müslümanların dini konularının çözümü yalnız Müslümanlara düşmektedir diyor. Sadece Müslümanlar bu konuda konuşabilir ve kendi sorunlarını çözer diyor. Bakın, bugün Müslümanlar çözmüyor kendi konularını, İslam dünyasını bu

56-57 tane devletin düştüğü durumu görün ve Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin ne kadar önemli olduğunu bugün daha iyi idrak ediyoruz ki bunu anlamayanlar bile ne diyorlar? *"İyi ki sekülerizm, laiklik Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından biri oldu"* diyorlar televizyon programlarında, ben büyük hayretle karşılıyorum. Yeni mi anladınız demek lazım gelir diye düşünüyorum.

Royan nasıl itiraz ediyor, onu söyleyeyim. Diyor ki: *"Konuyu çok nazik bir yere getirdiniz. Bu kadar önemli değildi bu, bu kadar nazik bir hale getirdiniz. Dolayısıyla bu alana kaydırmayın bu konuyu, bu doğru bir şey değil. Sadece Müslümanların bu işi konuşacağını söylemek doğru değil, Müslüman olmayanlar da İslam hukukunu çok iyi bilirler, İslam sorunlarını çok iyi bilirler, Müslümanların sorunlarını, biz biliyoruz"* İyi bildiğini, bizden de iyi bildiğini, kendisinin İngiltere adına sadece konuşmadığını, Hicaz Krallığı ve İngiliz İmparatorluğunun ikisinin birden sözcüsü olduğunu söylüyor. Ben diyor ki burada hem Hicaz Krallığını temsil ediyorum, Şeyh Hüseyin'i, Peygamberin torununu temsil ediyorum, hem de İngiliz İmparatorluğunu temsil ediyorum diyor. Mukaddes emanetler İstanbul'da kalmamalı diyor, İstanbul'da kalamaz diyor. Yani kutsal emanetlerin gönderilmesini istiyor. Buna örnekler de verecek, şimdi söyleyeceğim size, 1. Oturumda Lord Curzon'un söylediğini söyleyeceğim. Türkiye anlaşmaya madde koymak istemiyorsa, bu eşyaların eski yerlerine iade edileceğini söylesin, biz anlaşmaya madde koy-

mayalım. Böyle bir beyanname açıklasın, desin ki biz bu eşyaları, kutsal eşyaların hepsini geri göndereceğiz. Zaten ben diyor söyledim size, bunlar dini şeyler de değiller, eşyalar da değiller, maddi değerleri ve tarihi değerleri var. Onun için bunları iade etmenizde herhangi bir sakınca yok Şükrü Bey, bu kadar alınmayın, hassas olmayın diyor. Bu görüşmede, alt komisyondaki görüşmede İtalyanlar Türk tezini destekliyor. Herhalde kendi kaçırdıkları tarihi eserlerin geri iade edilme korkusuyla. Benim bir makalem var *“Bodrum’da Eski Eser Yağması”* diye, İtalyanların Anadolu işgali sırasında Rodos’a götürdükleriyle kurdukları bir müze var, tabii kendi ülkelere götürdükleri, dolayısıyla konu bir çözüme bağlanamıyor alt komisyonda ve üst komisyona havale ediliyor. Evet, üst komisyonda meşhur İngiliz usta diplomat Lord Curzon şöyle konuyu gündeme getiriyor, aynen sözlerini okumak isterim: *“Eski eserlerin iadesi muahedelerde bir teamül olmuştur”* diyor. Yani diyor ki eski muahedelerde, anlaşmalarda eski eserlerin iadesi bir teamül olmuştur, yani bunu yapmanız lazımdır diyor. Örnek veriyor: *“Avusturya’nın elindeki eski eserler İtalya’ya iade edilmiştir. Medine’de Peygamberin kabrinde bulunan hatıraların Türk orduları burada zikrine lüzum görmediğim sebeplerden dolayı alıp götürmüşlerdir bu eşyaları. Halbuki bu hediyeler Medine’ye İstanbul’dan değil, Hindistan, vesaire İslam devletlerinden gönderilmiştir. Ben Hindistan valisiyken -kendisi Hindistan valiliği de yapıyor- Hintlilerin hacca büyük bir iştiaqla gittiklerini gördüm. Hintliler*

bu emanetleri Medine’de görme isterler” diyor. Bakın, şimdi dedim ya, Hintlileri de, Hintli Müslümanları temsil ettiğini iddia edecek kadar fazla lafı uzatmadan İsmet Paşanın Curzon’a verdiği cevabı okumak isterim size. Sayıyor, onları daha fazla şey yapmayayım, ama *“mukaddes hatıraların muhafazası ve istimali hilafet makamının haklarındandır”* Yani bu konuda karar mercii hilafet makamıdır ve o karar verir. *“Peygamber efendimizin kabri meselesine gelince, bu bahis tamamen Müslümanlara ve müminlere ait bir bahistir, bir konudur. Burada müzakere olunamaz. Bu mukaddes bahis etrafında tek bir iddia dermeyan etmek hakkını kendimde görmüyorum. İslam alemi bu noktalarda pek ziyade hassastır. Hilafete ait meselelere ecnebi mahfillerde münakaşa edilmesini hiçbir surette kabul etmez”* diyor. Yani sizinle ecnebi mahfillerde kutsal emanetleri konuşmam diyor. Ümit ederim ki İngiliz mahlası iddiaları kabul edecek ve haklı görecektir diyor. Yani bu konuda kesinlikle bir taviz vermeyiz diyor. Buna rağmen Curzon bu konuda İsmet Paşanın bir söz vereceğini, bir jest olarak bu emanetleri Medine’ye göndereceğini iddia veya istirham ediyor. Fakat bu emanetler biliyorsunuz hepinizin bildiği gibi geri gönderilmiyor.

Lozan’daki Ciddiyet

İşte sonuç olarak şunları söylemek belki mümkün zamanı fazla aşmamak için: Demek ki dini değerlere hürmet veya Türkiye’nin haklarını savunmak sözle değil, icraatla olur. Görülüyor,

icraatla olmuş. Bu konuda ne anlaşmada herhangi bir hüküm var ve kapatılmış konu. Ancak siyasetin de bakın, dinin de siyasete alet edilmemesi özellikle hassas bir şekilde üzerinde durulan bir konu. Lozan'da anlaşma metinlerine girmeyen mesela, mezarlıklar meselesi girenlerden biri, böyle yüzlerce konu var buna benzer. Tutanaklar, müzakereler okunduğu zaman sadece 140. madde değil, okunduğu zaman bunlar rahatça görülüyor ve o kadar değişik şeyler konuşulmuş ki, yani hayretle karşılırsınız. Gerçekten hocamın dediği gibi karşılıklı müzakerelerle bunların anlaşma hükümlerine, o 140. madde içine girmemesi sağlanmaya çalışılıyor. Onun için Türkiye'nin hakları gerçekten Lozan'da cansiperane denilecek kadar ciddiyetle savunuldu. Onun için Lozan zafer mi, hezimet mi filan gibi tartışmaların artık tamamen bitmesi lazım. Bakın, Lozan'ın kazanımlarını bugün koruyabiliyorsanız buyurun koruyun, bize Lozan'da bir statü verildi, bir bağımsızlık verildi, bir coğrafya verildi, bağımsız bir coğrafya, ekonomik bağımsızlığımız, adli bağımsızlığımızın hepsi sağlandı. Buyurun, bunu koruyun. Hilafet özellikle burada siyasetten de halife hakları diyerek siyaseten çok iyi bir şekilde kullanıldığını burada görüyoruz. Dolayısıyla sözde değil özde bir savunma, özde bir müzakere ve gerçekten kararlı bir mücadele bugün dünyanın birçok ülkesinden gelen dünya Müslümanlarının gözbebeği gibi görülen Hırka-i Saadet Dairesindeki eşyaların da geri gönderilmemesini temin etmiştir. Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Metne geçmediği için böyle pek bilinmeyen bir konuyu gündeme getirdiniz, çok teşekkür ediyorum. Ben hemen 4. konuşmacımız değerli hocamıza sözü vermek istiyorum. Yeditepe'den geldi, bugün dersten geldi. Kendisi Prof. Dr. Tülay Alim Baran, yalnız Süleyman Beyoğlu Hocamızın beyanına ilaveten bir cümle söylemek isterim. Bana bir şeyi hatırlattı. Belki Hollywood filmlerinden hatırlayacaksınız, bir Yunanlı aktris vardı, Yunanistan'da Kültür Bakanlığı da yapmıştır. Melina Mercouri, Melina Hanımın ben özelliklerinden bahsetmeyeyim de kültür bakanlığı dönemindeki bir şeyinden, o dönemdeki bir meseleden bahsedeyim. Yunan hükümetinin kültür bakanı olarak İngiliz hükümetinden bir talepte bulundu. Dedi ki: *“Bizden ve adalardan antik Yunan uygarlığına ait, Miken uygarlığına, böyle Atina ve Isparta dönemine ait birçok tarihi eser götürdünüz, İngiltere'ye götürdünüz. Bu hukuken kabul edilemez. Bu eserlerin yaratıldıkları ve üretildikleri mekanda ve uygarlık coğrafyasında Ege'nin, Akdeniz'in mavi sularına bakarak sergilenmesi gerekir”* Böyle biraz edebi bir talepte de bulundu bu diplomatik yazışmada. İngilizlerin verdiği cevap, İngilizlerden başkasının veremeyeceği diplomatik bir cevaptır: *“Merak buyurmayınız Sayın Bakan, biz British Museumun bu eserleri sergilediğimiz bölümleri duvarları Akdeniz mavisine boyadık”* Buyurun Sayın Baran. Hocamız **Mübadele** konusunu, çok önemli, bugün de siyasi ve kültürel boyutlarıyla, siyasi ve kültürel tortularıyla bugün de konuşulan, üzerine filmler,

diziler çevrilen bir konuyu gündeme getirecek. Sanıyorum tarihi de bir protokol 30 Ocak 1923 olacaktır, buyurun hocam.

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN (*Yeditepe Üniversitesi Öğretim Üyesi*) - Ben de hepimizi saygıyla selamlıyorum. Aslında dinlerken benim çok yararlandığım bir oturum oldu aynı zamanda, biz tarihçi olsak bile yanımızda bir hocamız konuşurken ondan hâlâ öğrenecek bir sürü şeyimiz olduğunu görürüz. Bu tarz oturumlar bir anlamda bizi de çok besleyen şeylerdir, ama Lozan konusunda Türk toplumunun öğreneceği bir şey yok, o kararını çoktan verdi. Ya hezimet deyip, konuyu kapatacak, ya başarı diyecek. O başarının ne olduğunun içini duramayacak bir türlü. Bugün özellikle büyük bir ihtimalle televizyonlarda, işte birtakım basın organlarında Lozan hezimetdir sözlerini sürekli olarak duyacağız. Herhalde bütün dünyanın başarı olduğunu kabul ettiği bir şeyi reddeden tek ulus biziz, başka kimse yok. Yani biz kendimize bunun bir başarı olduğunu her sene 24 Temmuz'da anlatmak mecburiyetinde kalıyoruz, bunu ispat etmek mecburiyetine düşüyor olmak kadar emin olun acı bir şey yok. Bu bir başarı, bu kadar, yani bunun önü, arkası, neresinden ne çıkarmaya çalışırsanız çalışın, ortaya çıkan sonuç değişmeyecektir. Şimdi burada otururken İstanbul Barosu 1878, onu gördüm, 1877 Osmanlı Rus Savaşı hatırlattı bana, ondan biraz ileriye gittim, 1854 Kırım Savaşı'nı çağırıyordu. Kırım Savaşı sonrasında bir anlamda bize dayatılan bir ıslahat fermanı aklıma geldi, on-

dan biraz daha ileriye gittim, Tanzimat fermanı düşündürdü. Onun hemen öncesinde Balta Limanı Anlaşması var, İngilizlerin neredeyse sıfıra yakın gümrükle piyasalarımızı ele geçirdikleri olayı hatırlattı. Devamında 1911'i hatırlattı, Trablusgarp Savaşı, Afrika'daki son toprağımızı nasıl kaybettiğimizi, sonra Balkan savaşları aklıma geldi. Balkan Savaşları, yani içinizden çıkan devletlere karşı savaşmak mecburiyetinde kaldığınız ve daha ilkinde ne yazık ki bir de yenildiğiniz çok büyük trajedi aklıma geldi. Arkadan 1914 ve devamında 1918 Mondros Mütarekesi.

Mütareke İstanbul'u

Niyazi Berkes benim çok önemseydiğim bir isim, Osmanlı modernleşmesi konusunda çok güzel, çok sağlam analizleri var. 19. Yüzyıl Osmanlısı için söylediği bir cümleyi çok seviyorum: **“19. Yüzyılda Osmanlı artık cim karnında bir noktaydı”** Cim harfini bilmeyenler için bunun anlaşılması biraz zor olabilir, ama Osmanlı alfabesinin en büyük, en görkemli harflerinden bir tanesidir. H'ya benzer, ama ortasına noktasını koyduğunuz zaman, yani o görkemli gövdenin ortasına noktayı koyduğunuz zaman **“cim”** diye okursunuz. Koca dünya artık o haldeyken Osmanlı küçücük bir noktaya dönüşüyor. O kadar yerinde bir tespit ki 1800'lerin başında dünyadaki karaların yalnızca yüzde 35'ini kontrol eden bir Avrupa 1914'te dünyadaki karaların yüzde 85'ini kontrol eder hale gelmişti. Bu Osmanlı'nın küçülen taraf olduğunun en net, en açık işaretlerinden, ifadelerinden bir tanesidir.

Şimdi bütün bunların arkasından, yani reddedilemez bir çöküş döneminin arkasından bir mütareke dönemi yaşandı. Şimdi o mütareke için bir sürü şey söylenebilir, belki romanlar üzerinden de bir sürü şey çağırıştırabilir. Ben Sodom ve Gomore'yi bu anlamda çok seviyorum Yakup Kadri'nin, Sodom ve Gomore biliyorsunuz, yani Yakup Kadri'ye çok haksızlık ediyoruz adam sanki sadece *“Yaban”*dan ibaretmiş gibi, yani Yakup Kadri ve hep *“Yaban”* çağırıyor yanında. *“Yaban”* çok önemli ödüllü bir roman, ama o kadar güzel eserleri var ki mütareke İstanbul'unu çok güzel anlatıyor Sodom ve Gomore'de. Tarihte lanetlenmiş iki kavmin adı ve diyor ki: *“İstanbul mütarekeyi yaşarken resmen lanete uğramış bir kavim gibiydi”* Çünkü bunun başka bir izahı olamaz, başka bir şekilde anlatılamaz bu. Pasaport komisyonu var, bundan sonra nereye gidip, nereden geleceğinize karar verecekler. Yakup Kadri ve Falih Rıfki ikisi birlikte İzmir'e yaklaşıyorlar, gemideyken kendi aralarında konuşuyorlar -İzmir'in tam kurtulma dönemi *“gerçekten İzmir kurtuldu mu acaba”* diye, *“inince anlarız”* diyor. Pasaport kontrolü yoksa ve müttefikler arası komisyon var. Her şeyinize onlar karar veriyorlar. Bir sürü alt komisyon oluşturmuşlar. Beslenme komisyonları var, besin komisyonları var, ikmal levazım komisyonları var, bina işgalleri ve el koyma komisyonları var, yani ben Şişli Büyükdere Caddesinin şu apartmanının şu şu dairelerini istiyorum demesi yeterlidir ihtilaf devletlerinin, siz oradan çıkmak durumundasınız. Orada yaşayan in-

sanlar var, onlar açısından bir şey ifade etmez. Bazı binaları işte buraya yetimhane yapacağız diye el koydular ki bunlardan bir tanesi çok bilinmeyen bir şey bu, ama Kuleli Askeri Lisesidir. Kuleli Askeri Lisesini Ermeni Yetimhanesi yapmak için boşalttırdı ihtilaf devletleri, içerisindeki asker öğrencileri koydular kapının önüne, bir süre çadırlarda eğitim gördüler, sonra başka bir yere nakledilmek durumunda kaldılar.

Sevr ve Lozan

İngilizler İstanbul'da Veliefendi Hipodromuna kadar el koydu, yani oraya kadar gitti ve şöyle bir açıklama yapıyorlar: Bütün bu yaşananların arkasından, yani Mondros Mütarekesi çok ağır değil mi, çok ağır uygulanmıyor mu bu süreç diye bir lafları var. Diyor ki: Hayır, değil, çünkü dünyada hiçbir ulus gösteremezsiniz ki Türkler oraya girdikten sonra kültürleri aşağı düşmemiş olsun ve dünyada hiçbir ulus gösteremezsiniz ki Türkler çıktıktan sonra kültürü yukarı çıkmamış olsun. Bunlar bir devlet falan değil, bunlar olsa olsa ya bir aşiret ve bir cemaat olarak kabul edilebilir. Bunun devamında buna denk gelen bir mealde bir şey çıkıyor ortaya, yani ne mutlu bir ödevdir ki bu hiçbir yere kültür götürmeyen ve bir aşiret olarak kabul edilebilecek olan bu insanları bu topraklardan atma ödevi İngilizlere verilmiştir. Fransızlar, malum bu Fransız general Franşit Ververi ... İstanbul'a beyaz bir at üzerinde girdi, kendisini Fatih Zannetti. Şimdi mütareke dönemi dediğimiz şeyin içerisine bütün bunlar yaşandı ve bütün bunları

hatırlamazsak Lozan bir şey ifade etmez tabii ki. Hocama çok katılıyorum, yani Lozan ve Sevr kıyası Türkiye’de buna ne gerek var denilip, bir kenara atılacak bir mevzu değil. Mesele 1923’ten itibaren alırsanız ya da özellikle bugün çok sık yapıldığı gibi 2014’ten Lozan’ı anlamaya çalışırsanız, Lozan’a bakmaya çalışırsanız bir şey ifade etmiyor, ama yöntemle ilgili bu anlamda çok büyük bir sorun var Türkiye’de, yani Lozan’ı iki kelimenin içerisine sıkıştırıyoruz ve bunun üzerinden bir tartışma götürüyoruz. Lozan çok büyük bir başarıdır, tersi istediği kadar iddia edilsin, bu gerçek değişmeyecektir, ama bunun tam olarak anlaşılması, bilimsel bir sistemle anlaşılabilmesi için öncesinin mutlaka bilinmesi gerekiyor. Bunu da herhalde en güzel **Mustafa Kemal** yapmış **Nutuk**’ta, o zaman Sevr’i çok güzel bir şekilde kıyaslamak suretiyle, buna da rahatlıkla bakılıp görülebilir. Yani sınırlar, işte asker sayısı, azınlıklar, vesaire bunlar neydi, sonra neydi?

Sevr’i Oku; Lozan’ı Anla

Süleyman Hocam çok doğrucu, beni çok gerçekten ilgilendiren, etkileyen bir açıklama yaptı. Çok güzel bir konuya temas etti. Evet, Sevr’e göre yanılmıyorsam arkeolojik kazı yapma hakkı yok Türkiye’nin kendi topraklarında. Şimdi bırakın yerüstünü ve geri kalan maddi birtakım şeyleri, görünür somut birtakım şeyleri, buraya varıncaya kadar ortaya çıkan bir tablo var karşınızda. Şimdi bütün bunları bir kenara koyarsanız Lozan bir ülkenin elinden

alınmış onurunun teslimidir her şeyden önce, yani bir ülkenin hayatında bundan daha kıymetli bir şey var mıdır, daha kıymetli bir şey olabilir mi? Bu alınan bir şeyin size yeniden sunulmasıdır. Onun için o işini yaptı, o dönem çok başarılı bir şekilde bu süreci tamamladı, götürdü.

Şimdi 1923 Türkiye’si içerisindeki genel manzarayla ilgili birkaç şey söyleyip, ondan sonra o manzaranın içerisinde mübadele sorununu sıkıştırmaya çalışacağım. Şimdi 1923’te Lozan Anlaşması imza edildikten sonra evet, çok önemli bir dönem, çok sıkıntılı bir dönem kapandı, şimdi yeni bir süreç başlayacak, ama 1923 Türkiye’si Lozan sonrasındaki sorunları çözerken bu kadar uzun zaman savaşmaya bağlı olarak da çok ciddi sorunlar içerisinde, yani ekonomik anlamda, savaşlara bağlı ya da başka sebeplerle ortaya çıkan eğitim tablosu itibarıyla, yoluyla, vesaire bütün bunlarla çok sıkıntılı bir süreç içerisinde. Birkaç tane rakam vereceğim, bunu genellikle yapmaya çalışıyorum. Benim vereceğim rakam 1927 yılına ilişkin, 1927 Cumhuriyet’in ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı yıl, ama 1923’lerin dünyasına ciddi projeksiyon tutabilen nitelikte bir nüfus sayımı sonucu. Şimdi buna göre Türkiye’de yaklaşık 13 660 000 civarında kişi yaşıyor ve bunun yüzde 80’i köyde yaşıyor, ama sadece 4 000 km demiryolu var. Bu 4 000 km demiryolunun yüzde 68’ini yanılmıyorsam yabancılar işletiyor. Yani size yol yapmışlar, ama yol yapmakla kalmışlar, o parayı ödemişsiniz, üstüne bir de

işletme hakkını almışlar. İşletme yaparken, işletirken zarar edemem demişler, kilometreden sile vermişsiniz. Yeraltı kaynaklarını araştırma, bilmem işletme imtiyazına kadar mesele gitmiş durumda. Bütün bu borçlanmalar, bütün bu uğraşların sonunda bu yolların önemli bir kısmını Misak-ı Milli sınırlarının dışında kalmış. Yani toplam bu kadar yolunuz var. Karayolu zaten çok korkunç bir durumda, çünkü tek bir rakam, Ankara'yla İstanbul arasında yarın hızlı tren açılışı var, işte 3.5 saate düşecek deniliyor. O tarihlerde Ankara-İstanbul arası karayoluyla yaklaşık 80 saatte kat ediliyor. Şimdi yollarımızın da bu durumda olduğunu dikkate almak gerekiyor.

Savaş Tazminatı

O kadar büyük bir savaş öyküsü var ki 1945'e kadar Türkiye'de kadın nüfusu erkek nüfustan fazla çıktı. Bu Türkiye gibi bir ülkede çok büyük bir sorun, bugünün dünyasında önemli olmayabilir, ama üretici nüfusumuz bizim 1945'e kadar kadın lehine çıktı ve kadın henüz daha üretici değil Cumhuriyet'in ilk yılları içerisinde, bu anlamda çok büyük bir sorunu var. Eğitim çok kötü, yaklaşık yüzde 10'a tekabül eden bir okur-yazar oranı tespit ediliyor gibi ve buna ek olarak biz çok ağır bir savaş geçirdik. Yani Yunan ordusunun topraklarımıza cephe gerisinde verdiği zarar zaten Lozan'da kabul edildi. Yani Karaağaç'ın savaş tazminatı olarak geriye gelmesi bu manaya geliyor. Batı Anadolu'da inanılmaz yakarak, yıkarak hareket

ettiler. Şimdi bizim açımızdan Kurtuluş Savaşının sembol kenti İzmir'dir. Çünkü 15 Mayıs'ta tetiklendi mesele ve 9 Eylül 1922'yle de önemli ölçüde bitti demek mümkün. Şimdi 1922 Yunan çekişi sonrasında ortaya çıkan manzara şu: Mustafa Kemal'e nasip olan şeye bir bakın, bunun için bu kadar mücadele etti, ama ne yazık ki Uşakizadelerin konağından cayır cayır yanan bir İzmir'i seyretmek zorunda kaldı. 1922 İzmir yangınının İzmir'e maliyeti kentin 3/4'ünün ortadan kalkmasıdır. Yani kafamızda canlandırabilmemiz için söylüyorum, hepiniz orayı bildiğiniz için, İzmir Fuarının alanı, İzmir Enternasyonal Fuarının alanı 360 000 m²'dir ve İzmir yangını içerisinde küçük bir nokta anlamına gelir bu, düşünebiliyor musunuz? Yani bir kentin 3/4'ü ortadan kalkmış durumda, dolayısıyla da Türkiye'nin bir kere korkunç bir imar sorunu var. Ankara bataklık, işte Ankara'nın imar edilmesi, bir başkente dönüştürülmesi lazım, geri kalan yerler aynı şekilde. Şimdi dünyanın hiçbir yerinde iskân sorununu çözmek için imar sorunu bir kenara atılamaz. İki biribirinden ayrı bir şekilde değerlendirilemez. Türkiye çok yoğun bir iskan meselesiyle karşı karşıya kalacak. Mübadeleyle birlikte bir göç akını olacak Türkiye'de, ama bu Türkiye'nin çok büyük bir imar sorununun olduğunun altını çizmek lazım. Nereye yerleştireceksiniz bu insanları? Böyle bir Türkiye koşulu içerisinde aslında bunun, mübadelenin gerçekleştiğini dikkate almak lazım. Ayrıca buradan gidenlerle oradan buraya gelenleri karşılaştırdığınız zaman belki sadece

buradan mübadiller gitti çoğunluk itibariyle, ama şeye bakarsanız eğer Venizelos'un ifadesiyle Türkler bu işten zararlı çıktı diyor. Çünkü Türkiye'de yerleştirilmeyi bekleyen sadece mübadiller yoktu, bir de böyle bir sorunu var. Mübadiller bir grubu oluşturuyordu, ama demin sözünü ettiğim mesela yangın mağdurları, yani harikzede denilen yangın mağdurları, yangında evini barkını kaybetmiş olan insanlar ayrı bir grubu oluşturuyordu. Mübadele dışında yer değiştirmiş olan gayri mübadiller dediğimiz başka bir grup vardı ve savaşa bağlı savaştan duyduğu endişeyle kendiliğinden bulunduğu coğrafyayı terk edip, başka bir yere gelmiş olan mülteciler vardı. Yani bir ev varsa ortada, bu eve yerleştirilmeyi bekleyen 4 ayrı grup vardı Türkiye'de, bir de bütün bunların yapılabileceği alanlarda çok yoğun işte yangınlar, afetler, vesaire buna bağlı çok büyük sıkıntılar yaşanmış durumdaydı.

Bizim nüfusa ihtiyacımız var, yani Türkiye'nin kalkınabilmesi için, Türkiye'nin Lozan sonrasında ekonomik anlamda ayağa dikilebilmesi ve geri kalan bütün her şeyi yapabilmesi için Türkiye'nin nüfusa ihtiyacı var. İsmet İnönü'nün Manisa'da yaptığı bir konuşma var. Bu bir muhacir köyünün açılışı esnasında yaptığı bir konuşma, diyor ki: **“Şüphesiz ki memleket ihtiyaç ve ıstırap içindedir. Bununla beraber yeni gelenlere bu muhiti yadırgatmamak, kolaylık göstermek vazifedir. Biz memleket haricinde bulunan ve daima anavatana kavuşmayı tahayyül eden arkadaşlarımızın arzularını teşvik ediyoruz. Boş**

“bina harap olur, bu bina doldurulacaktır” Yani Türkiye'nin o haliyle yoluna devam etmesi çok zor, burada bir nüfusa ihtiyaç var ekecek, biçecek, bütün bu sorunların çözümünü bulacak nitelikte.

Batı Trakya Çoğunluğu

Şimdi mübadele mevzusu aslında Lozan görüşmelerinden önce başlayan bir konu, yani çalışmalar da Lozan'dan önce başlıyor. Özellikle bu Balkanlarda milliyetçilik duygusu geliştiği andan itibaren zaten başlayan bir göç var, yani çok uzun zamandır zaten Balkanlardan Anadolu'ya dönük bir göç vardı. Bunun Anadolu'dan Balkanlara dönük olan ayağında Kurtuluş Savaşı çok etkili oldu. Kurtuluş Savaşı sonrasında işte Türkler bizden intikam alırlar korkusuyla ya da bunu gerekçe göstererek büyük bir nüfus da kalkıp zaten burayı bırakıp, Yunanistan'a gitmiş durumdaydı. Yani bunların sayısı yaklaşık olarak 850 000 kişi olarak ifade ediliyor. Yani henüz daha mübadele yapılmaksızın karşılıklı olarak bir nüfus geçişi başlamış durumdaydı, ama son derece kontrolsüz, yani işte malını bırakarak, dükkanını, evini bırakarak can korkusuyla kaçıp giden, tarlasını, ürününü bırakarak giden insanlar, şimdi buna bir çözüm bulunması için Lozan öncesinde malum Norveçli Doktor Nansen görevlendiriliyor Milletler Cemiyeti tarafından, gerek Türkiye'de, gerekse Yunanistan'da araştırmalar yapacak ve bu araştırmalar sonucunda mübadele meselesine, bunun nasıl olacağına ilişkin bir çerçeve

çizilecek. Türkiye'ye geldi, Türkiye'de görüşüyor. Mesela, burada Türkiye bu göçün mutlaka zorunlu olmasının gerekli olduğunu zaten ifade ediyor ona, ama İstanbul Rumlarının da gitmesinin gerekli olduğunu ifade ediyor. Yunanistan'a gidiyor, Yunanistan'da diyorlar ki: **“Bu göçün zorunlu olmaması gerekir, isteğe bağlı olarak yapılması gerekir”** Bütün bu görüşmeleri öncesinde yapmıştı zaten, bir rapor hazırladı. Hazırladığı rapor 1 Aralık 1922'de Lozan Barış Konferansında okunuyor. Sonuç itibarıyla aslında Türkiye tezine yakın bir şey, yani bunun mutlaka zorunlu olarak yapılmasıyla ilgili kısım hayata geçti. Çünkü bunu birilerinin organize etmesi lazım, yani bütün bu iş, bu kadar karmaşık hale gelmiş olan bu işin mutlak surette organize edilmesi gerekiyor. İngiltere de Türk tezini destekledi, onlar da mübadelenin zorunlu olmasının gerekli olduğuyla ilgili bu kanaate katıldılar ve sonuçta 30 Ocak 1923'te Türk Rum nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme imzalandı. Şimdi buna göre Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden olan Türk uyruklarıyla Yunan topraklarına yerleşmiş Müslüman dininden olan Yunan uyruklular yer değiştirecekler. Mübadele edilecekler, değiş tokuş edilecekler, ama her ne kadar Türkiye karşı çıkmış olsa da Batı Trakya'yı kabul ettirdi, ama İstanbul bunun dışında kaldı. Türkiye Batı Trakya Türklerinin hiçbir şekilde mübadeleye tabi olamayacağını, çünkü onların azınlık değil, çoğunluk olduğunu ifade etti ki doğrudu. Batı Trakya ve İstanbul hariç olmak üzere karşılıklı olarak bu mübadelenin gerçekleştirileceği ifade edildi.

Mübadelede Kolaylık

Nasıl olacak bu uygulama? Her iki halkın mülkiyet haklarına ve alacaklarına asla zarar verilmeyecektir. Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin hangi nedenle olursa olsun gidişine bir engel çıkarılmayacak. Bu adam zanlıysa, bir şekilde bir suç işlemişse, buna benzer herhangi bir şey yapmışsa, o işte gitmesi gerekli olan ülkenin artık kolluk makamlarına teslim edilecek ve gönderilen kişinin gittiği ülkeyle ilgili vatandaşlık bağı kesilecek bundan sonrasında. Göçmenler her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmeye, bunu yapabilirler ya da taşımakta serbestler ve bu mallardan giriş çıkış vergisi alınmayacak gibi birtakım hükümlerle beraber geliyor.

Şimdi kaç kişi yaklaşık olarak? 1 700 000 kişinin bu takas esnasında kullanıldığı ya da sayının bu olduğu ifade ediliyor. Şimdi bunu yaklaşık 1 200 000'e Anadolu'dan Yunanistan'a göç edenler, 500 000 kadarı da Yunanistan'dan Türkiye'ye gelecek olanlar, yani yaklaşık Türkiye nüfusunun 11 000 000 olduğunu düşünürsek, Türkiye'den ayrılan bu 1 200 000 kişinin yüzde 80'i kent kökenli, onu dikkate almak lazım. Bu gelen 500 000'lik nüfusun da yüzde 70'i kırsal kesimden gelecek. Yani aslında Türkiye'de kent kökenli bir nüfusun önemli bir nüfusun gidişi ve zaten Türkiye'de bol miktarda bulunan tarım sektöründen yeni bir grubun Türkiye'ye eklenmesi konusu var. Şimdi bunlar bu şekilde kararlaştırılmış olmakla beraber hemen uygulama

çok çabuk bir şekilde sonuçlanmıyor. Bununla ilgili son derece önemli sorunlar var. Bu malların belirlenmesi, yani adamın orada bıraktığını iddia ettiği mala karşılık eğer elinde bir tapu, bir senet, bunu ispat edebilecek herhangi bir şey varsa sorun oluşmuyor, ama malını bırakarak gelmiş olan adamın sadece iddiası olabiliyor bazen. Bunun aşılması, yani bugünkü gibi bir bilgisayar ortamı, dijital ortam, vesaire söz konusu olmadığı için çok büyük sorunlar ve bir süre sonra devletlerin aslında bu sorunların içerisinde çıkamayacağını fark eden kimi uyanıklar, kimi açık gözler, yani şu kadar mal bıraktım deyip ortaya çıkan, işte bıraktığı mal listesini gittikçe uzatan nitelikte başka bir sürü isimler, birtakım fırsatçılar ortaya çıkmaya başlayacak. Bu her iki taraf için de söz konusu, gerek Rumların malları açısından, gerekse Türklerin malları açısından iki tarafı da çok ciddi anlamda aslında mağdur edebilecek nitelikte birtakım adımların atıldığı rahatlıkla görülebiliyor. Yani bir şekilde yanında kıymetli evrak getiren, tapusu ya da senedi bulunan insanlar için değil belki, ama herhangi bir şey getiremeyen durumdaki insanların çok ciddi sıkıntıyla karşı karşıya kaldıkları görülüyor.

Türklerin Malları

Komisyonlar oluşturulacak, ama bu komisyonların oluşması bütün bu malların dökümünün yapılması, bütün bu sorunların çözümlenmesi öyle o kadar çabuk bir şekilde açıkçası sonuçlanmıyor. Şimdi bıraktığı mala eşdeğer bir

malın da verilmesi lazım, yani adam çok rahat bir şekilde şunu söyleyebiliyor: Bana benim orada bıraktığım tarla şehre şu kadar kilometre uzaklıktaydı, ama şimdi sizin bana verdiğiniz şey çok uzakta. Yani verimlilik açısından, işlevsellik açısından denk getirme gibi bir talepleri de oluyor doğal olarak, bunu çok sık bir şekilde ifade ettikleri görülüyor, bunların çözümlenmesiyle ilgili sıkıntı var. Rumeli'de koca çiftlik bırakan bir adama 100 ağaç zeytin vermişler de köyünde hiçbir şey olmayan adam üç fabrikaya sahip çıkmıştır gibi çok bu dönem içerisinde hani insanlar rahatsız edecek nitelikte birtakım şeyler ortaya çıkıyor. Şimdi şu da söz konusu: Sonraki göç politikamız içerisinde de bu çok yapıldı. Hepiniz hatırlarsınız, yakın tarihte zannediyorum Suriye'yi hariç bırakırsanız, Suriyeli mültecileri, 1990'da Bulgaristan'dan bir göç vardı, 1982 yılında Afganistan'dan, yani Kenan Evren'in Pakistan'dan getirdiği Afganlı mülteciler vardı. Şimdi her ikisinde de aynı şey yaşandı, özellikle Bulgaristan'dan gelenlerde. Bu insanları meslekleri doğrultusunda yerleştirmesiniz çok büyük sıkıntı yaşanıyor. Yani burada mesleğe şöyle de, biraz alt başlıklarla da bakmak lazım. Diyelim ki tarım sektöründen geldi bu adam deyip geçemiyorsunuz. Tarım sektöründe hangi işi yaptığına dikkat etmek mecburiyetindesiniz. Bu mübadele esnasında çok büyük bir sorun oluşturmuş, çünkü adam tütün ekmekten anlıyor, ona zeytin arazisi verdiğiniz zaman hiç bilmediği bir işe sıfırdan başlatmış oluyorsunuz. En büyük sıkıntılardan bir tanesi

bu, yani uygun arazinin verilememesi, vesaire gibi, onun için buna ilişkin sorunlar bu dönem içerisinde bir hayli var. Bunları arttırmak mümkün, ama çok yoruldunuz, onun için çok kısa bir şekilde hemen toparlayacağım.

Bir, karşılıklı nüfus geçirgenliği söz konusu, dolayısıyla da mesela tütün ve kuru üzüm gibi birtakım şeyleri onlar vasıtasıyla buraya taşınan bazı şeyler var, buradan oraya giden ve onların hayatına giren birtakım şeyler var. Mesela, Yunanistan'da bağcılık özellikle mülteciler gittikten sonra, mübadillerin gitmesinden sonra daha kuvvetli bir hale gelmeye başlıyor. Bizde de aynı şekilde bazı şeyler söz konusu, ama uygun yere yerleştirmemek ya da buraları ekip biçen kimi insanların gitmesiyle beraber ortaya çıkan bir boşluk var. Bu boşluk da rakamlara yansıyor ve ekonomi açısından da bu bir sıkıntı oluşturuyor. Mesela, savaş öncesinde, Birinci Dünya Savaşı öncesinde üzüm üretimi İzmir'de 62 500 ton, ama 1922 sonunda bu 25 900'e düşüyor. Çünkü üzüm üreticilerinin bir kısmı gitmiş durumdadır. 1923'te birazcık daha artacak ve ondan sonrasında bir parça daha devam edip gidecek.

Şimdi biz bu çok önemli ve çok çetrefilli sorunu çözmek için 1923'te Mübadele İmar ve İskan Bakanlığını kuruyoruz. Yani Türkiye bunu bir bakanlık seviyesinde ele alma ihtiyacı içerisinde oldu ve 1930'lara kadar, yani 1933'e kadar üç aşağı beş yukarı aslında bu sorun devam etti. 33 gibi kısmen azaldığı belki ifade

edilebilir, artık oturmaya başladığı düşünülebilir. 1934'te iki tane önemli olay oldu. Yani mübadele sorununun çözümlenmesinin arkasından, bu arada birkaç defa Venizelos geldi, İsmet İnönü Yunanistan'a gitti malum, 1934'te Balkan Paketi iki ülkeyle birlikte hayata geçirilecek onların önderliğinde ve çok fazla bilinmeyen bir şey var. Bunun bilinmiyor olmasını ve altının bu kadar çizilmemesi, es geçilmesine ben çok anlam veremiyorum. 1934 yılında Venizelos Nobel barış ödülüne Mustafa Kemal'i aday gösterdi. Çok dokunaklı bir metin yazmıştır, yani oraya komisyona başvururken neden Mustafa Kemal'e bu ödülün verilmesinin gerekli olduğuy-la alakalı olarak. Çok çalkantılı bir dönemden sonra gerek Venizelos, gerekse Mustafa Kemal eliyle inşa edilen ve Türk siyasetine de çok uygun düşen nitelikte bir barış dönemi var Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde, bunu uzunca bir süre devam ettirecekler açıkçası. İkinci Dünya Savaşında da aynı ittifak devam ediyor. Yunanistan işgale uğradıktan sonra yardım götüren ülkedir, Türkiye Yunanistan'a yardım götüren devlet pozisyonunda ve 1960'larda Kıbrıs sorununa kadar açıkçası o sorun patlak verinceye kadar aslında olumlu, ılımlı bir şeyin devam ettiği görülüyor.

Son bir cümle: Bu tarihi bir konu değil, bu yaşayan bir konu, çünkü mübadillerin çocukları var. Dolayısıyla da her iki ülkede yerleşmiş çok önemli hatıralar var. Bence Türkiye'de Lozan Mübadilleri Vakfı bu anlamda iyi çalışmalar yaptı. Yani en azından sözlü tarih çalışmaları var,

birtakım fotoğraflar, ama fotoğraflar daha zengin bir hale şüphesiz ki getirilebilir. Eserleri konu oldu, en son mübadele birkaç gün evvel hatta gazetede gördüm *“Mübadele”* adıyla bir kitap yeni çıkmış, bir roman çıkmış durumda. Çağan Irmak *“Dedemin İnsanları”* filmi yaptı. Bence çok güzel, çok başarılı bir şekilde ortaya koymuş bir mübadilin orada da değil, burada da değil, hani ikisinin orta yerinde bir yerde duruyor olması gerçeğini, çünkü dedesi bir mübadil olduğu için muhtemelen duya duya bir şekilde bir şey hafızasıyla birlikte işlemiş durumda. Son derece canlı ve önemli bir konu, her sene geliyorlar, her sene buradan oraya gidiliyor. Sürekli olarak yaşayan, biten bir şey değil. Müziğimize yansımış, yemek alışkanlıklarımıza yansımış, onların müziğine, onların yemek alışkanlıklarına yansımış bence çok önemli, bir kere değil, defalarca elli kere konuşulsa eskimeyecek, canlılığını yitirmeyecek bence önemli bir konu.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Ben Tülay Alim Baran Hocamızın sunumu için Süleyman Beyoğlu Hocamıza teşekkür ediyorum. Diyacaksınız ki bu uzayan panel herhalde Hüseyin Beyin kafasını karıştırdı, teşekkür edecek muhatapta bir yanılma oldu. Hayır, çünkü Tülay Alim Baran'ı öneren Süleyman Beyoğlu hocadır. Ne kadar isabetli ve doğru bir öneride bulunduğunu anladığım için teşekkür etmek istiyorum.

Şimdi Tülay Alim Baran konuşurken birkaç not aldım. Bir, 1878 İstanbul Barosu'nun kuruluş tarihi, ama o tarihin 93 harbi bize çok acı

veren, toplumsal bir travmaya yol açan çok büyük bir harp, bizim açımızdan büyük bir felaketle sonuçlanan bir harbe göndermede bulundu. İsterseniz ben de 1878'le ilgili bir-iki cümle söyleyeyim. 1293 harbi denilir halk arasında, Tuna cephesi, yani Balkan cephesi çöktü, Rus orduları İstanbul'a kadar geldi. Hilafet merkezi ve payitahtın bulunduğu başkente kadar geldiler, Yeşilköy'e Ayastefanos'a kadar geldiler ve ordugâh kurdular. Doğu cephesi, Kafkas cephesi çöktü, Erzurum'da Aziziye, Nene Hatun falan onlar biraz bizim açımızdan teselli vesilesidir, ama Erzurum'u geçip Erzincan'a kadar da gelen Rus ordusu oldu, çarlık ordusu. Bizim açımızdan, askeri açıdan feci bir yenilgidir, çok böyle alçaltıcı, utandırıcı bir yenilgidir, ama hükümleri daha ağırdır. Berlin Anlaşması, ondan önceki anlaşmalar, İngiltere'nin müdahalesi ayrı bir panelin konusu olur, ama ben 1878'e bir format atılmasına göndermede bulunmak istiyorum. 1878'de Rus ordusu İstanbul'a girince dedi ki: *“Bu Yeşilköy'e bu büyük zaferin anısına ben bir anıt yapmak istiyorum”* Yeniksiniz, başkentinize girmiş, boynunuz bükük, buyurun yapın dedik, ama parasını siz vereceksiniz dedi Osmanlı'ya. E o da kabul, tamam demek zorunda kaldı. Yeşilköy'de bir şapel yapıldı, küçük kilise, bu kiliseye sağdan soldan topladıkları Türk, Rus harplerinden kalan Rus askerlerinin kemiklerini doldurdular, onları numaraladılar, kodladılar. Bu Ruslar açısından bir zafer anıtı, bizim açımızdan da bir utanç anıtı, bir zillet anıtıydı. Sizin kafanıza vuruyorlar, her gün sizi rezil

ettik, yendik, başkentimize girdik diye. Şimdi Putin Rusya Başbakanıyken -şimdi devlet başkanı oldu, yeniden Medvedev'le bir devir teslim yaptılar- İstanbul'a geldi. Bizim Sayın Başbakanla Dolmabahçe Sarayında görüştüler. Kasım 2012 olabilir tarihi, anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmalardan biri de kültürel anlaşma. 93 harbiyle ne ilgisi var diyeceksiniz, öyle bir ilgisi var ki. Şimdi bu anlaşmaya göre bizim 1914'te Birinci Dünya Savaşında fırsat bu fırsat deyip uçurduğumuz ve ilk Türk belgeseli olarak filme aldığımız Fuat Uzkunay tarafından, ama o belgesel bulunamıyor, fakat ilk Türk belgeseli, ilk Türk sinematografi örneği olarak hep değerlendirilir. Bu anıt kilise, bu zafer anıtı yeniden yapılacak ! Sayın Başbakan bunun altına imza attı.

SALONDAN- Parayı kim verecek?

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Onu da biz veririz tabii, yani Osmanlı'nın devamıyız ya. Peki, bunun karşılığı ne olacak, hani mukabil olarak ne yapılacak? Bizim Sarıkamış'tan, doğu cephesinden Rusya'ya esir düşen askerlerimizin götürüldüğü Krasnoyarsk'ta, Sibiry'a'da bir Usera kampı vardı, esir kampı vardı. Orada hastalıktan, işte başka nedenlerle vefat eden, terki dünya eden Mehmetçiklerin defnedildiği bir Türk mezarlığı var. Bu mezarlıkta taşlar kırılmış, otlar bürümüş, biraz yabani ağaçlar büyümüş, onlar temizlenecek, karşılığı bu. Düşünebiliyor musunuz Türkiye Cumhuriyeti'nin bir başbakanı Osmanlı'yı yüceltip, şanlı ceddimiz, **Fatih Sultan Mehmet**, 1453 derken bir zillet anıtını, bir utanç anıtını

ihya edecek bir sözleşmeye, bir protokole imza atıyor. Nerede tarih bilinci, nerede tarih şuuru, nerede sağlam irade? Bunu sizin takdirlerinize sunuyorum. Bu aklıma geldi.

Diğeri, ben hocamızın edebiyatla da ilgilediğini gördüm, çok memnun oldum. **Hüküm Gecesi'** ni ekleyebiliriz mütareke İstanbul'unu anlatan, İttihat ve Terakki dönemini anlatan, iktidar kavgalarını anlatan gerçekten Yakup Kadri Karaosmanoğlu bugün okunmalıdır. O nehir romanları tam Panorama'ya kadar, **Ankara, Panorama**, onlara uzanan o nehir romanları dönem sosyolojisini ve dönem siyasal tomografiyi çok güzel yansıtır. Diğeri mübadele konusunda şimdi bir taraf Türk'se, bizim mütareke münevverlerine göre, sömürge aydınlarına göre iki taraftan birisi Türk'se peşin cürüm sahibi odur, sabıkalı odur, suçlu odur. İki taraftan biri, iki devletten biri Türkiye'ye kesin kabahatli taraftır, yenik olması gereken taraftır. 100-0 yenilse bile pek tatmin olmazlar, daha fazla bir sonuç olmalıydı derler.

Tarihi Çarpıtmak

Şimdi mübadeleye biraz bu perspektiften bakılıyor, biraz itirazım var Tülay Alim Baran Hocaya. Niçin? Ben Çağan Irmak'ın filmi izledim. **"Dedemin İnsanları"** bakın, buradan Yunanistan'a gidenlere Yunanistan, Yunan halkı yadırgamıştır, çok kolay kabullenmemiştir. Devlet siyaseti olarak buradan davet edilmiştir, ama orada avam halk buradan gidenlere özellikle de Karamanlılara, Ortodoks Türklere falan

“Spiro Turko” ... demiştir, Türk tohumu demiştir. Yunanistan’dan buraya gelenlere de böyle lümpen ağzıyla bu tür yakıştırmalar, Yunan tohumu filan denilmiştir. Bunu ben 1925’ler için anlarım, 23’ler için anlarım, hadi 30’lara kadar uzanmış, ama Çağan Irmak’ın filmi 1980 darbesine, 12 Eylül darbesine gönderme yapıyor. 12 Eylül darbesi sonrası Türkiye’sinden yansımalar var ve 1980’lerde o dedenin torununa Yunan tohumu diyorlar. Bu kabul edilemez, doğru değil, nesnel değil, sanatsallık uğruna tarih böyle kolay harcanamaz.

Diğeri Lozan Mübadilleri Vakfının temsilcileri ve dernek temsilcileri burada konuşma yaptılar, davet ettik, Sefer Beyi davet ettik, bir başka İbrahim Bey geldi. İki defa İstanbul Barosu önemli olduğu için, Türkiye’nin ileride de önüne konulacağı için, yanlış bir prizmadan bakıldığı için mübadele konusunda iki bilimsel etkinlik düzenlemiştir. Şimdi o dediğiniz kişiler de davet edilmiştir, tebliğ sunmuşlardır. Biraz böyle Mübadiller Vakfı olsun, bu konuyla ilgilenen bizim sömürge aydınları olsun biraz bu işe Helen tribününden bakıyorlar. Bakın, siz çok objektif anlattınız, tarihi bir gerçekliktir bu, bunu tarih gerçekliği içinde değerlendirmek gerekir. Yüz yıllarca yaşadığınız topraklardan ayrılmanız bir trajedidir, kuşaklar boyu devam edecek bir acıdır. Buradan gideler açısından da öyledir, Yunanistan’dan buraya gelenler için de öyledir, ama tarih nesnellüğünden saptığınızda, hakkaniyetten saptığınızda çok yanlış sonuçlara gidersiniz. Tarihi yeniden ve yanlış bilim dışı bir şekilde duygusal bir bi-

çimde kurgularsınız. Bu da bu dönemin, belki bu konjonktürün bir yansımasıdır.

Ben değerli konuşmacılara çok teşekkür ediyorum, sağ olsunlar, var olsunlar. Bu saate kadar izlediniz, sizlere çok teşekkür ediyorum. En kısa zamanda bu panel notları çözümlenecek ve kitaba dönüştürülecektir. Bizim Lozan külli-yatımıza dahil olacaktır. Şu ana kadar İstanbul Barosu 10 kez Lozan etkinliği yapmıştır. Dediğim gibi akademisyenlere, bu konunun meraklılarına çok önemli bir kaynaktır. Bunlar herkesin incelemesine ve yararına açıktır tabii. Şimdi değerli konuşmacılarımıza çok uzadı, ama soru sormak isteyenler olursa, ama lütfen katkı olmasın. Çok nesnel, çok kısa net soru olsun. İki soru alabiliriz. Kime soracağınız, kayda geçmesi açısından isimlerinizi söylerseniz, onlar da sonra konuklarımıza plaket takdimi olacak. Buyurun.

SORU - YANIT

SERMET GÜNGÖR- Öncelikle Tülay Hocamıza çok kısa bir soru soracağım, ardından Cemalettin Hocamıza esas sorumu soracağım. Tülay Hocamız şunu anlattı: Yunanistan’dan savaş tazminatı karşılığı Karaağaç alındı Lozan Konferansında. Tabii Türkiye’de yarattıkları yıkıma baktığınız zaman bu çok küçük ve cüzi bir şey, neden böyle bir şeyle yetinildi diye bir cevap isteyeceğim.

Ardından hemen Cemalettin Hocama bir şey

soracağım. Cemalettin Bey, Rauf Bey Lozan görüşmeleri sırasında İsmet Paşanın hakkını teslim eden bir cümle söylediğini söyledi. Fakat burada Atatürk'ün ne kadar rolü var? Çünkü biliyorsunuz Atatürk bu konuda Nutuk'ta da bazı şeylerden bahsetti ve konuya çok detaylı bir şekilde vakıf ve takip ediyor. Bunda Atatürk'ün ne kadar rolü var, acaba bu tamamıyla Rauf Beyin kendi inisiyatifiyle çıkan bir cümle mi, yoksa Atatürk'ün bir zorlaması mı oldu? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN- Karaağaç konusunda aslında para talep ediliyor malum, ama her zaman olduğu gibi Yunanistan o sırada iflas etmiş durumda, dolayısıyla da nakit olarak ödeme yapamayacağını söyleyince Karaağaç tazminat olarak geliyor. Tabii ki gönül isterdi ki Karaağaç değil, daha fazla, daha büyük bir toprak olsun, çok daha fazla bir şey geçsin. Karaağaç bugün Trakya Üniversitesi Rektörlüğünün de üzerinde olduğu coğrafya, orası keşke daha fazla olsaydı, ama bu kadar olabilmiş, hani arzu edilen şey şüphesiz ki bu değil, paradan şeye dönüştürülmüş durumda.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Efendim, şöyle, Karaağaç'la ilgili izin verir misiniz, birkaç şey söylemek isterim. Birinci görüşmeler kesildi, ikinci görüşmelere başlarken Lozan heyetine verilen talimatlardan biri savaş tazminatı olarak Yunanistan önermiştir Karaağaç'ı, Yunanistan'ın önerdiği Karaağaç'ın kabul edilmemesidir, kabul edilmesi değil, kabul edilmemesidir.

Çünkü bu yolun açılması, yani borcunuza karşılık toprak almanız Osmanlı borçlarından dolayı ödeyemediğiniz durumda benzer durumla sizin de karşılaşmanız anlamına gelir. Bunun için de mümkün olduğu kadar Karaağaç'ı reddedip, tazminat almak yönündeydi. Tazminat işte hocam söyledi, yani iki rakam söyleyeyim size, Turgutlu ve Alaşehir'de, Turgutlu'da 6 000 nüfus var, 5 800 ev yakılmıştır. Alaşehir'de 4 000 nüfus var, 3 900 ev yakılmıştır. Bütün Atatürk'ün ifadesine göre, İnönü'nün ifadesine göre bütün Türkiye'de 300 000'e yakın ev yakılmıştır. Bunları tazmin etmeye 1.5 milyon altından bahsediliyor. Dolayısıyla parayı almak hem Türkiye'nin işine gelirdi, hem de bazı sakıncaları önleyecekti, ama görüşmeler ikinci dönemde de Karaağaç meselesi yüzünden kilitlendi. Neredeyse kopma noktasındaydı. Ankara'yla efendim, şunu söyleyelim: 1 600 telgraf gidip gelmiştir Ankara'yla Lozan arasında ve bunun sonucunda Ankara ısrarından vazgeçmiş ve İsmet Bey de kabul etmek durumunda kalmıştır.

Rauf Bey meselesine gelince, Rauf Bey hatıralarında yazıyor. Yakın tarihimizde yayınlandı bu, hatıraları olunca onda Mustafa Kemal Atatürk'ün baskısından bahsetmek pek mümkün değil. Ayrıca Rauf Beyle İsmet İnönü'nün Lozan'daki görüşmelerinde Mustafa Kemal Paşa zaman zaman İsmet Beyi haksız bulduğunu telgraflarla iletmiştir. Hele çaresiz kaldığı bir dönem var İsmet Paşa'nın, kabul edelim etmeyelim meselesi, kabul edelim mi diye yazıyor şeye, gene Karaağaç konusu, Ankara'dan

cevap gelmiyor, Rauf Bey hayır diyor. Bu defa Rauf Beyi devre dışı bırakıyor, direkt Mustafa Kemal'e yazıyor. Mustafa Kemal Paşa'dan da geç gelince diyor ki: *"Bu ne biçim iş, bu 93 harbi gibi İstanbul'dan idare ediyorsunuz meseleyi, bizim burada yetkimiz olmayacak mı? O zaman Rauf Bey gelsin, maliye bakanı gelsin, görüşmeleri onlar yürütsün"* Atatürk bu telgrafa diyor ki: *"Çok kızgın bir şekilde yazılmış ve haksızsın"* Dolayısıyla Rauf Beyin bu değerlendirmesinde Atatürk'ün yönlendirmesi olduğunu tahmin etmiyorum, çünkü daha sonra yazılmıştır, hatıralardan çıkan bir sonuçtur bu.

SERMET GÜNGÖR- Hocam, benim orada özellikle temas ettiğim nokta Atatürk Nutuk'ta bunu sürece müdahale ediyor, hatta Rauf Beyle İsmet Paşa'nın durumunu idare etmeye çalışırken hatta İsmet Paşa'nın meşhur bir mektubu var Atatürk'e: *"En zor zamanda Hızır gibi yetişirsin, gene zor zamanda beni bu çıkmazdan kurtardın benim aziz ve ebedi şefim"* diyor. Çünkü orada bir çıkmaza müdahale ediyor, Atatürk sürece son derece hâkim ve mutlak, fakat orada Atatürk'ün bir cümlesi var Nutuk'ta eğer yanılmıyorsam, yanlış söylüyorsam bağışlayın: *"Baktım görüşmeler tıkanmak üzere, Rauf Bey müdahale ediyor, İsmet Paşa çıkmaza girdi, bunun üzerine birtakım düzenlemeler yapıyor ve Rauf Beye de bir telgraf göndererek bunu İsmet Paşaya çekmesinin uygun olacağını belirttim"* diyor. Şimdi o dönemde Atatürk'ün diktatöryal bir gücü var, artık buna maddi manevi diyebilirsiniz. Ben onu öyle yorumladım, yani

Rauf Bey onu o şekilde söylemek zorunda kaldı diye yorumladım.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Efendim, bu hatıra diyor. Daha sonra yazılmış bir şey bu, onunla bir ilgisi olduğunu tahmin etmiyorum, hayır.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Evet, siz buyurun.

HALUK ONAT- Cemalettin Hocama ve Tülay Hanıma soracağım. Öncelikle ben biraz geç geldim, belki başında söylemiş olabilirsiniz Sayın Hocam. Lozan Anlaşmasının orijinali olan basımı o günkü şartlar altında Türkçe yazıldı mı? Yazılmadı. Arapçası var mı? Yok. Fransızca olduğunu biliyorum ve ben Fransızca olarak yazıldığını biliyorum, doğru mudur?

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Doğrudur.

HALUK ONAT- Şimdi karşı tarafta ihtilaf devletleri var, bu taraftaki bizi çağrılmış olan devletin ismi nedir efendim, ben bunu öğrenmek istiyorum. Yani Türkiye Cumhuriyeti henüz kurulmamıştır.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Türkiye Büyük Millet Meclisi Devleti Hükümeti.

HALUK ONAT- O zaman Türkiye de yoktu, Büyük Millet Meclisi vardı, Türkiye ismi yoktu.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Sonradan, Meclis açıldıktan kısa bir süre sonra.

HALUK ONAT- Hayır, şimdi bakın, anlaşmanın üzerinde Fransızca ben bilmiyorum, İngilizce biliyorum. Dolayısıyla o Fransızca metnin üzerinde Türkiye ismi var mıdır, yok mudur? Yani Lozan Anlaşması'nın ihtilaf devletleri kısmı Fransızca olarak var, fakat karşısındaki kelime Büyük Millet Meclisi Devletleri mi diyor, ne diyor, onu merak ediyorum. Yani Türkiye yok orada, Türkiye Cumhuriyeti daha kurulmamış.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Devlet kurulmamış olsa bile Osmanlı döneminde bile devletin adı Türkiye'dir. Batılılarda da böyledir.

HALUK ONAT- Teşekkür ederim. Biliyorum, ben bunu dile getirmek için Türk kelimesinin, Türkiye kelimesinin kullanılmasının Fransızların Türklerin ve Türkiye kelimesinin kullanılmasını ifşa etmesi için kullanıyorum. Ben onu merak ettim, ama bunun Türkçesi de yok, Fransızca olarak basılmış, İngilizcedir.

Sayın Tülay Hocam, size de soracağım. Biraz önce bir mübadeleyle ilgili konuştunuz. Ben bir mübadilim. Türklerle Yunanlıların mübadili diye konuşurlar ki bunu çok güzel ifade ettiniz, böyle değildir, aslında İstanbul'daki Türk, Anadolu topraklarındaki Rum Ortodoks Türk vatandaşı diye bir kelime kullandınız, ben onu düzeltmek için soruyorum. Acaba bunu düzeltmenizi isterim var mı, yok mu diye. Yunanistan'daki Müslümanların, Yunan uyrukluların, o zaman çünkü Yunan tabiatı olmuş, kafa kağıdı Yunan, ama buradakiler hâlâ Osmanlı mı? Oradakiler Osmanlı değil, buradakiler Rum, ama Türk de-

ğil, çünkü Cumhuriyet kurulmamış, çünkü mübadele 30 Ocak 1923, 29 Ekim 1923, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulmamış, dolayısıyla Türk tebaası ya da Türk vatandaşı olan Rum Ortodokslar diyemeyiz, değil mi?

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN- Osmanlı.

HALUK ONAT- O zaman onu düzeltmek için söylüyorum, dolayısıyla Müslümanlarla Rum Ortodoksların bir yer değiştirme hareketi olarak konuşacağız, değil mi?

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN- Kavramlar biraz şey.

HALUK ONAT- Hayır, kavramlar çok doğru, bence kavramlar var, fakat kullanılmayınca ya da başkaları kullanınca, böylece kullanınca meşrulaştırılıyor. Sizi düzeltmek zorunda afedersiniz, ben bunu kullanmak zorundayım, çünkü hakikaten ben mübadil olarak oradaki Müslümanlardan buraya gelip hakikaten ben de daha yeni öğrendim, meğerse Yunan vatandaşıymış benim büyük dedem, Yunan vatandaşı olarak gelmiş.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Başka ne vatandaşı olacak ki?

HALUK ONAT- Ama buradakiler oraya Türk vatandaşı olarak gitmediler.

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN- Osmanlı vatandaşı.

HALUK ONAT- Kafa kağıdı Osmanlılar. Peki, teşekkür ederim.

Prof. Dr. TÜLAY ALİM BARAN- Bu meşrutiyet yıllarında ... British'te kütüphaneye gidiyor. Oradaki kütüphane memuru kendisine soruyor: *“Siz kimsiniz”* *“Ben Osmanlı'yım”* diyor. *“Olur mu, bu sizin devletinizin adı, siz kimsiniz”* Bu sefer düşünüyor, diyor ki ben Müslüman'ım. Kardeşim, bu da sizin dininizin adı, bak, bu adam Bulgar, bu bilmem ne falan filan, *“Türk olduğumu söylemek en son aklıma geldi”* diyor. Yani orada Osmanlı ve Türk kavramları bunlar bizde çok birbirine karıştırılan iç içe geçmiş, hangisi ne zaman başladı, hangisi nerede bitiyor kısımındaki karışıklıktan söz ediyorum. Yoksa sizin kafanızda hiçbir karışıklık yok, o gayet net.

KÜRŞAT YILDIZ- Süreyi çok uzatıyorum belki, ama Cemalettin Hocama bir soru sormak istiyorum. Çok şey konuşuldu. Bu Amerika Birleşik Devletleri'nin Lozan'ı imzalaması meselesine bir açıklık getirir misiniz? Konu tamamlansın.

Prof. Dr. CEMALETTİN TAŞKIRAN- Tamam. Şimdi Lozan'da Türk heyetinin imzaladığı üç tane anlaşma var. Bunlar çok iyi bilinmediği için zaman zaman karıştırılır. Biri 24 Temmuzda bizim imzaladığımız işte bu Lozan Antlaşmasıdır, az önce size kitabı göstermeye çalıştım. Lozan Antlaşması 24 Temmuz tarihli, ondan bir gün önce Polonya'yla imzalanmış olan Konsolosluk ve Dostluk Antlaşması vardır yine Türk heyetinin imzaladığı, bir de bu anlaşmaların imzalan-

masından sonra İsmet İnönü'nün Lozan'da 1.5 ay kadar daha kalıp, Amerikalılarla temas edip, onların ekonomik yardımını, siyasi desteğini almak için onlarla temas halinde bulunduğu ve nihayet 6 Ağustos 1923'te imzaladığı bir anlaşma vardır. Bu anlaşmanın bizdeki adı, Türkiye'deki adı Lozan Antlaşması diye geçer, Amerika'daki adı General Treaty'dir, ... genel antlaşmadır. Amerikalıların imzalamadığı antlaşma budur. 24 Temmuzda imzalanan antlaşmayla Amerikalıların bir ilgisi yoktur, Türkiye'yle savaşmadık diye zaten gözlemci olarak katılmışlardır. 6 Ağustos-taki antlaşmayı da 1927'ye kadar senato bekletmiştir. O dönemde de hem Ermenilerin, hem de Rumların Amerika'da Türkiye aleyhine çok ciddi faaliyetleri vardır. Bunun üzerine senato onu cüzi bir oy farkıyla da olsa onaylamaktan vazgeçmiştir, ama Türkiye de Amerika Lozan'ı imzalamadı diye bu anlaşmaya atıfta bulunur. O tamamıyla bir eksik bilgiden kaynaklanan durumdur.

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Buyurun, aslında sözü kesmiştik, ama buyurun, kısa bir soru olacaksa.

ALKAN ÖZDEMİR- Şimdi aslında Lozan'la çözüme kavuşturulmuş olan, ama daha ileri süreçte sömürgeci devletlerin kendi çıkarları için kullandığı, ortaya çıkardığı bir konu var şimdi, Ermeni soykırımı yalanı ve gelecek yıl 2015 yılı bu iddiaların 100. yıldönümü, nasıl mücadele edeceğiz? Biraz konunun dışına çıktım, bilmiyorum, ama İstanbul Barosu nasıl mücadele

edecek, üniversitelerimiz nasıl mücadele edecek?

Kapanış

Av. HÜSEYİN ÖZBEK- Belki onu kaçırmış olabilirsiniz, İstanbul Barosu 4 veya 5 defa Ermeni meselesi, Ermeni iddiaları, diaspora iddialarıyla ilgili etkinlikte bulundu. Bizim kaynaklarımızdan yararlanabilirsiniz, size de takdim ederiz. O ayrı bir konuşmanın, ayrı bir etkinliğin konusudur. Ben hepinize teşekkür ediyorum bu saate kadar dinlediğiniz için, bundan sonraki etkinliklerimizde görüşmek üzere diyorum.

